Sednare Delen,
Om
GAMLE CARLEBY,
Med Wederbörandes Minne,
Utgifwen,
Af
PRÆSES,
JACOB CHYDENIUS
JAC. son,
Och
Som et Academiskt prof,
Allmän granskning underställd, i Åbo Academies Öfre Sal, den 7. Dec. efter middagen, 1754,
Af
RESPONDENS,
SAMUEL FABRELL,
Norr Finne.

ÅBO, Tryckt hos *Direct.* och Kongl. Boktr. i Stor-Förstendömet Finland, *JACOB MERCKELL.*

Kongl. Maj:ts
Tro-Tienare och Capitaine wid Des Lif-Dragone Regemente,
Den Wälborne Herren,

Herr THOMAS HOLMSTEDT.

Kongl. Maj:ts
Tro-Tienare och Regements Qvarter-Måstare wid Åbo Läns Lif-Dragone Regemente,
Wälborne Herren,

Herr FRIEDRICH GRÖNHAGE.

Kongl.
Tro-Tienare och Cornett wid
Wälborne

Herr CHRISTLIEB

Tacksamhet och ärkänsla bör med fult skäl falla på des
rars ynnest för mig, har warit så ogemen, at den
tilfälle, at yttra min ärkänsla; ja det felar mig äf-
wördnad; Jag har ännu ej heller hunnit lära, at en ren
är derföre blott uprichtighet och wälmening: Min wörd-
Efter min tunga staplar, och min penna giör mißwisnin-
mitt inre, som är i stånd, at trotsa den wältaligaste. Låt
ringa wördnads betygelse äga det eftertryck, som jag ön-
städse med wördnad lefwa,

Mine Höggun-

Ödmiukaste
SAMUEL

Kongl. Maj:ts
Tro-Tienare och Capitaine wid Armen,
Wälborne Herren,

Herr WILHELM EHRNSTOLPPE.

Kongl. Maj:ts
Tro-Tienare och Lieute-
nant,
Wälborne Herren,

Herr HENRIC DAHLMAN.

Maj:ts
Åbo Läns Lif-Dragone Regemente,
Herren,

LEBR. CARPELAN.

låtts, som fått fägna sig af öfwerflödig godhet: Mine Her-
wida öfwerträffat min tanka. Alt här tils har mig felat
wen nu: ty inga ord äro tilräckeliga, at uttrycka all min
Högaktning består i krusade ord: Min största höflighet
nad blyges ej wid den drägt, som är den naturligaste.
gar, så nödgas jag taga mig frihet, at beropa mig på
Höggunstige Herrar, min enfaldiga wälmening med denna
skar, då skal jag anse för en owilkorlig skyldighet, at

stige Gynnares

Tienare
FABRELL.

Sergeanten,
Wälborne Herren,

Herr AXEL GERMUND LILLIEGREN.

Lands-Fiscalen,
Ädle och Högachtade,

Herr JOHAN HAXEN.

Inspectoren,
Ädle och Högachtade,

Herr PEHR GRANROTH.

DÅ jag här teknar Edra namn, är min affsicht så mycket menlösare, som jag anser för en skyldighet, at wid gifwit tilfälle ådaga lägga den innerliga årkäntsla, hwar med jag påminner mig Edra mångfaldiga wälgierningar. På et wärckeligare sätt borde Edor godhet af mig årkännas; men min oförmögenhet dertil är ju Eder bekantare, än at den af mig behöfde widare omordas. Anse då deßa få ord, som oförmögna tydare af den tacksamhet, som inga omskiften skal förändra, i mitt wördnadsfulla sinne; och underläter ej at framdeles gynna den, som, med all sällhets tilönskan, skattar för winning at wara,

Mina Herrars

Ödmiuke Tienare
SAMUEL FABRELL.

Sammandrag
Af
Tull-SPECIALERNES EXTRACTER,
Öfwer
The förnämste Landt-PRODUCTER,
Hwar med Handeln fortsättes
Ifrån
Gamle Carleby Stad.

Åhr	Tull- och Accis Inkomsten. Silfwermynt			Järn och Smide		Tiära		Råg		Korn		Malt		Strömming	Salt Sill
	Dal.	Öre	Pen.	Skp.	Lispd.	Läst.	Tr.	Tr.	Kap.	Tr.	Kap.	Tr.	Kap.	Tr.	Tr.
1744	2073	19	5	235	15	1355	8	429	7	301	22	176	4	$99\frac{7}{8}$	3
1745	2464	6	3	258	= = =	1068	11	1277	= = =	820	1	179	24	$7\frac{1}{8}$	$5\frac{3}{8}$
1746	2139	23	4	136	= = =	1057	3	747	26	527	27	73	2	$109\frac{1}{2}$	$4\frac{3}{4}$
1747	2258	13	4	83	= = =	1022	11	846	29	780	21	62	16	$16\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$
1748	3472	13	5	107	= = =	1447	4	1011	14	640	5	127	4	$107\frac{5}{8}$	$8\frac{1}{2}$
1749	2614	1	5	128	= = =	1006	7	708	3	429	10	24	22	$76\frac{3}{8}$	$6\frac{7}{8}$
1750	3392	24	5	39	8	970	8	1254	23	679	2	334	8	$144\frac{1}{4}$	$9\frac{1}{2}$

Åhr	Smide Lisp.	Smide Mark.	Koppar Lisp.	Koppar Mark.	Tort Kiött Lisp.	Tort Kiött Mark.	Talg Lisp.	Talg Mark.	Torr Fisk Lisp.	Ost Lisp.	Fläsk Lisp.	Ohäcklat Lin Lisp.	Lin Blår Lisp.	R. Hamp. Lisp.
1744	1187	16	139	9	13	10	91	15	$13\frac{1}{2}$	$34\frac{3}{4}$	8	$152\frac{13}{20}$	—	—
1745	1841	15	160	—	173	5	196	4	$95\frac{1}{4}$	$68\frac{1}{4}$	55	$472\frac{3}{4}$	—	$\frac{1}{2}$
1746	1395	—	173	5	116	14	265	10	$173\frac{1}{2}$	$49\frac{19}{20}$	$41\frac{3}{4}$	$254\frac{2}{5}$	—	—
1747	1518	2	96	10	94	8	254	10	$33\frac{9}{20}$	$49\frac{9}{10}$	33	340	—	—
1748	1762	5	91	8	117	10	202	2	$122\frac{1}{4}$	$62\frac{7}{20}$	45	$423\frac{3}{4}$	—	—
1749	1950	12	53	19	121	5	160	4	$82\frac{3}{5}$	$52\frac{3}{20}$	$46\frac{3}{4}$	$420\frac{1}{2}$	$76\frac{4}{5}$	188
1750	2792	15	33	—	178	14	401	12	$118\frac{9}{10}$	$61\frac{3}{5}$	$82\frac{1}{2}$	$382\frac{9}{20}$	20	—

Åhr	Ohäcklat Hampa Lisp.	Hwetmiöl Lisp.	Näfwer Lisp.	Humla Lisp.	Bräder: Botten Tålft.	Bräder: Sågs Tålft.	Bräder: Bakar Tålft.	Kalksten Deck.	Båtar styck.	Jullar styck.	Jachter styck.	Fur. Skep styck.	Kåk. Or. styck.	Stutar styck.
1744	$802\frac{1}{4}$	—	255	$36\frac{7}{20}$	$291\frac{1}{4}$	1268	162	$12\frac{9}{10}$	5	5	1	9	—	10
1745	$1333\frac{3}{4}$	$89\frac{1}{2}$	383	$112\frac{17}{20}$	301	2467	$119\frac{1}{2}$	$34\frac{9}{10}$	6	1	2	5	—	34
1746	$1251\frac{1}{4}$	96	456	$64\frac{11}{20}$	$241\frac{1}{4}$	$1390\frac{1}{2}$	$72\frac{1}{4}$	$59\frac{1}{2}$	6	2	2	5	1	28
1747	391	$252\frac{1}{2}$	520	$53\frac{1}{4}$	$435\frac{1}{3}$	$1735\frac{1}{2}$	$39\frac{1}{2}$	$74\frac{3}{5}$	2	3	2	2	8	55
1748	901	$125\frac{1}{2}$	447	$61\frac{11}{20}$	$219\frac{1}{2}$	$1416\frac{2}{3}$	$40\frac{1}{2}$	46	3	1	2	7	4	22
1749	$888\frac{1}{2}$	138	490	47	$51\frac{1}{6}$	$1001\frac{1}{12}$	17	$80\frac{1}{2}$	4	4	3	—	1	29
1750	$560\frac{7}{10}$	$337\frac{1}{2}$	413	$92\frac{11}{20}$	180	3432	21	$55\frac{1}{10}$	6	7	7	1	7	24

Åhr	Tiurar styck.	Kor styck.	Qwigor styck.	Kalfwar styck.	Får styck.	Häst.stod.fol. styck.	Röda Räfsk. styck.	Kohudar styck.	Ugshudar styck.	Renshudar styck.	Wed: Famnar	Wed: Lass	Hö: Winter Lass	Hö: Sommar Lass	Halm Lass.	Blagarn Alnr.
1744	—	32	129	67	32	33	1	23	3	2	$420\frac{3}{4}$	698	205	28	$\frac{1}{2}$	2095
1745	5	26	187	130	42	28	2	12	41	3	$326\frac{1}{2}$	$886\frac{1}{2}$	163	88	7	232
1746	56	88	73	39	47	28	10	10	31	3	339	$1068\frac{1}{2}$	$164\frac{3}{4}$	$73\frac{3}{4}$	$7\frac{1}{2}$	$306\frac{1}{2}$
1747	64	174	110	45	73	48	28	17	16	—	294	1567	292	229	24	810
1748	45	172	132	97	85	31	3	23	9	4	$290\frac{1}{2}$	1320	131	476	$49\frac{1}{2}$	48
1749	62	124	184	93	116	42	32	28	9	2	326	1091	100	336	26	90
1750	4	96	85	39	145	79	1	14	2	6	$196\frac{1}{2}$	1774	155	481	57	90

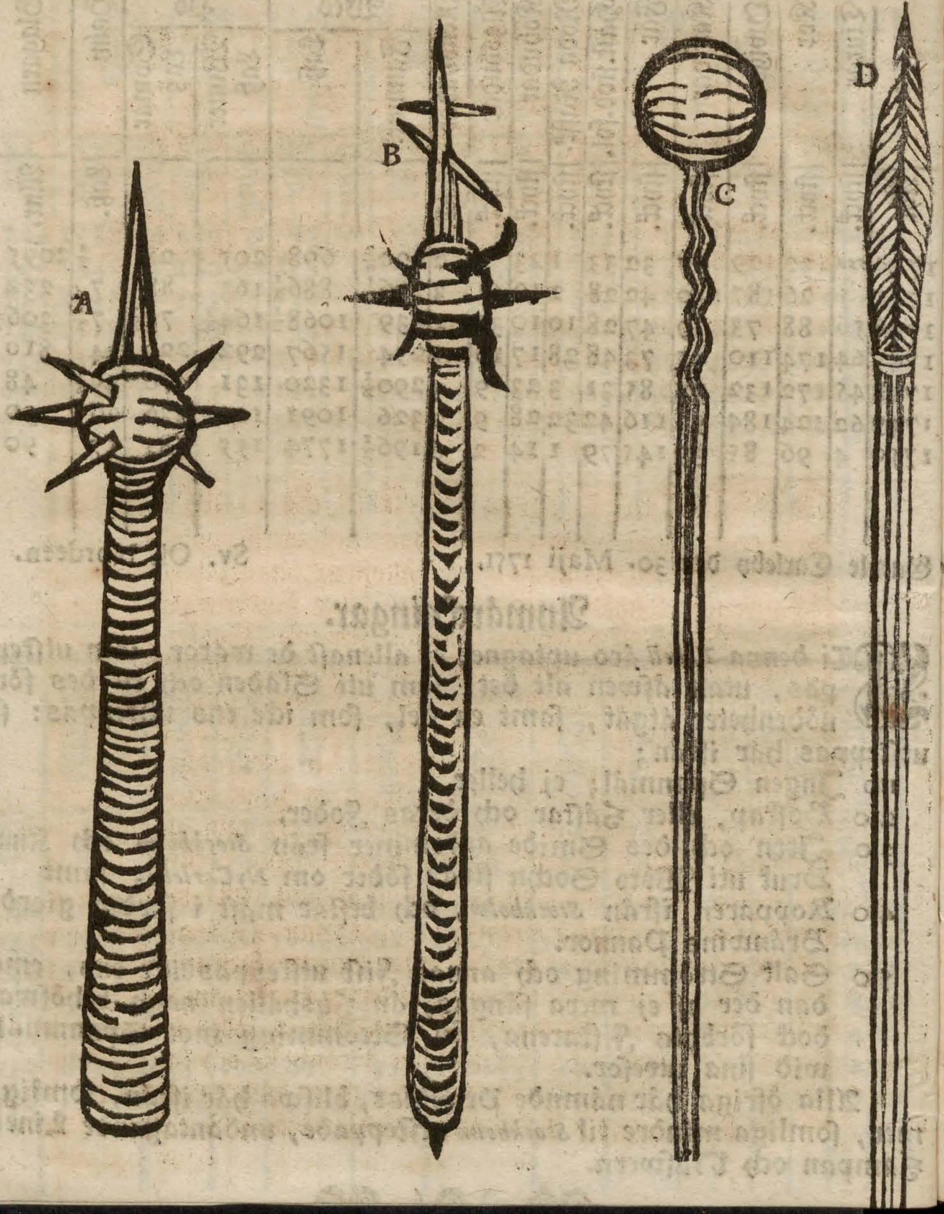
Gamle Carleby den 30. Maji 1751. Sv. Ol. Nordeen.

Anmärckningar.

Uti denna *Tabell* äro uptagne, ej allenast de waror, som utskeppas, utan äfwen alt det, som uti Staden och til des förnödenheter åtgåt, samt en del, som icke ens utskeppas: så utskeppas här ifrån;

1:o Ingen Spanmål; ej heller
2:o Boskap, eller Hästar och deras Foder.
3:o Jern och des Smide ankommer från *Stockholm* och Kimå Bruk uti Wöro Sochn strax söder om *NyCarleby*, samt
4:o Kopparen ifrån *Stockholm*, och består måst i färdig giorda Brånwins Pannor.
5:o Salt Strömming och annan Fisk utskeppas icke ens, emedan der af ej mera fångas, än Hushållen noga behöfwa; dock förbyta Fiskarena, sin Strömming mot Spannmål, wid sina utresor.

Alla öfriga här nämnde Persedlar, blifwa här ifrån, somliga mer, somliga mindre til *Stockholm* utskeppade, undantagande Linet, Hampan och Näfwern.

I. H. N.

§. 1.

SEdan uti Förra Delen är anfört det, som om Staden i synnerhet tyckts nödigt at anmärcka, återstår afhandlingen, om det kringliggande landet, som äfwen kommer under namn af Gamle Carleby. Denna Gamle Carleby Socken kallades fordom Kockola, eller Kockolahti, hwilket namn orten, äfwen hos Carelare, Sawolar och Tawasteboar, samt en del andra Finnar ännu behåller. Gammalt folck på denna ort, weta ännu almänt berätta, at denna bygd, så blifwit kallad af en lång och smal wik, som legat under Moderkyrckan, och nu är allenast en grund och sumpig uplandning, den der åter blifwit nämd Kockolahti, det är Örnwik, af 4 stora stenar, wid sundet af samma wik, som hetat Kokon-kiwet, Örnstenar, emedan Örnarna på dem plägade äta det rof, de sig utur watnet kunnat förskaffa; samma stenar finnas ännu 2 på norra sidan om det nu så kallade Stadsens sund, uti Savila hagen, och 2 söder om samma sund, in i Staden på Christopher Cronbeks och Michel Hops tomter. Sedermera har orten blifwit nämd Carleby, som troligast synes af Konung CARL den 8:de eller

Knutßon (a). Ty då denna Konung på isen wid Stockholm åhr 1465 blef af sin motståndare Ärkie-Biskoppen Jöns slagen (b) och twungen at uppenbarligen i Stockholm på Rådhuset afswäria Riket, samt bekom til sit underhåld Rasaborg och des län (c), for han öfwer til Finland, men blef af då warande Biskoppen i Åbo, som war Konung Christians i Danmarck anhängiare, förment, at besitta Slottet och nyttia des län sig til underhåld; hwarföre Konungen med så stor kostnad uppehölt sig i Åbo, hela sommaren öfwer, at han ei war i stånd at betala sina förstråknings mån 50 marker örtig (d): och sem Konungens medhållare Nils Sture i Swerige ei kunde sig där uppehålla, för försåteligit eftersättande, utan nödsakades, at fly til Erick Axelßon, Höfwidsmannen på Wiborg, (e) så är troligit, at Konungen ei heller i Åbo, mit emellan sina fiender war säker; utan håller man före, at han sig i löndom begifwit til detta Kockola Capel, der han i stilhet och ro kunde sit widriga ödes omskiften afbida. Den ostadiga lyckan hade redan twenne gånger prydt honom med Croner, samt nu 2:ne gånger förwist honom sit Fosterland. Än återstod en lyckans wirswel, som från största armod wälfde honom åter på den waklande tronen och fäste på hans hufwud den slippriga Cronan. Då Konung CARL, den 12 Nov. 1467 kom från Finland tilbaka til Stockholm och besteg Tronen, tyckes mycket sannolikt wara, at han denna ort, dit han tog sin tilflycht då han annorstädes war osäker, benådat med namn efter sig sielf.

Alt detta bestyrkes af en almän sägen härom på denna ort, som ei på något sätt tyckes wara stridig med det häfdatecknare lemnat oß om deßa tiders händelser; Ty at orten redan uti Konung GUSTAV den I:as tid blifwit kallad

Car-

(a) Jemför Herr Kyrckoherden Mathesii Disp. de Ostrobothnia. p. 69.
(b) Samuel Pufendorfs inledning til Swenska Historien Pag. 225.
(c) pag. 226. (d) loc. cit. (e) loc. cit.

Carleby, witnar den handskrift, som Herr Kyrckoherden Mathesius uti sin Disp. de Ostrobothnia pag. 35 uti Noterna anför; och är således ei nämd efter Konung CARL den 9:de, som under sin resa genom Österbotn berättes här hafwa utsett rum til en Stads anläggande. En gammal Curjeus handskrift, som Cancellie Rådet Herr ANDERS ANTON VON STIERNMAN, uti hög gunstigt bref til mig, af den 8 Maji nästförflutne, berättar Sig hafwa, intygar äfwen det samma. Härmed gör ännu et Kyrckoherdens i Gamle Carleby, Eric Mathiæ Falanders samlingar om Österbotns öden, bland hwilka des Sona-Son, Herr Rådmannen i Gamle Carleby, Jac. Falander intygar sig äfwen hafwa läsit en dylik berättelse: Denna sin Fars samling, war sedermera Probsten och Kyrckoherden der sammastädes, Isaac Falander sinnad at uti en Disputation *de fatis Ostrobotniæ* utgifwa, men som der inflöt mångt, som den tiden ei smakade, fick den ei se dagsliuset, utan kom denna samling, jemte många andra skrifter, som funnos hos deß Broder, Probsten och Kyrckoherden i Gamle Carleby, Jacob Erici Falander beklageligen uti fiendens händer år 1714.

Carleby kallades Sochnen alt tils Gamle Carleby Stad blef grundad, men sedan har Sochnen med Staden blifwit lika nämd.

§. 2.

EN af de märkwärdigaste händelser i Österbotn, som förtienar en fornälskares upmärksamhet är sannerligen det här bekanta Klubbekriget, på Finska Nuhia- eller rättare Nuija-sota, hwilket, änskiönt hela Österbotn tagit del uti, doch några få ställen i synnerhet bära lämningar af: så kan uti Gamle Carleby ännu ses en tumelplots på Holmbacken, der Böndernas modiga klubbor flera ihiäl-

 sla-

ſlagit, af hwilka åtſkilliga en lång tid på Kyrckohwalfwet härſtädes äro blefne efterwerlden til tekn förwarade. Och ſom ingen publique ſkrift är utkommen, hwaruti man tilgången af hela detta buller i et ſammanhang kunde finna, ſå tror jag mig hafwa full anledning at i korthet här något derom orda.

År 1596 låt Clas Flemming på Konung SIGISMUNDS befalning, i Finland inqwartera det krigsfolk, ſom nyligen emot Ryßen blifwit brukat, hwilken inqwartering föll, i ſynnerhet Öſterbotningarne ſå odrägelig, at ſtora klagomål deröfwer til Hertig CARL inkommo (a), och änteligen ſeglade Bengt Pålsſon, jemte några andra Bönder från Öſterbotn, i Augusti Månad til Stockholm, at der ſig hos Hertig CARL rådfråga; då de blefwo ſtyrkta, at ſtyra wåld med wåld och fördrifwa dem, ſom woro hos ſig inqwarterade.

Här af fick Allmogen mod, ſatte ſig uppenbarligen mot Konungens Rytteri, ſå at det på Flemmings befalning måſte draga ſig tilbaka, (b) upſökte de ännu qwarblefne och dem, jemte deras medhållare ömkeligen handterade, ſänkte en del af dem lefwande under iſen, ſkälte en del ſåſom mål, ſamt låt deras hufwud med bößor och pilar efterſkiutas, at förtiga mångt annat. När alt detta dem wäl lyckades, ſamlade ſig en ſtor myckenhet Bönder, ſom utwalde Jacob Illikin från Ilmola Sochn til ſin anförare, under hwilken de ſkulle angripa Tawaſtland och Carelen; derifrån utdrifwa Rytteriet, förhärja Clas Flemmings, Axel Kurcks, And. Bojes, ſamt And. Larsſons ſätegårdar och ändteligen förſtöra Åbo Slott (c). Härpå ruſtade Illikin, i ſynnerhet med de Norre öſterbotningar rätt ſtarkt uti Tawaſtland, i början af 1597, der de foro fram, lika ſom förr uti Öſterbotn. Flemmingen war detta

(a) Se Jon. Werwings Kon. SIGISMUNDS och Kon. CARL IX:des Hiſt. Förra delen pag. 293.
(b) pag. 299. (c) pag. 322.

ta buller ei obekant, men med deß hämmande blef genom den falſka Olof Swerkersſon i Åbo utdragit, tils Illikin redan war i Birkala (d) Sochn, derifrån han ändteligen blef af Flemmingens Rytteri tilbaka drefwen, och til Tawaſt-ſkogen efterjagad.

Emedlertid blef Abraham Melchiorsſon förordnad til fogde i Öſterbotn (e) och fängslade Jacob Illikin, Bengt Pålsſon, med flere dem han anſåg för uphofsmän til detta buller emot Konungen, af hwilka den ſednare i fängelſet ömkeligen dog, men den förra, nemligen Illikin med 5 andra Bönder blef halshuggen och ſteglad i Åbo. Sådant wille de Norre Öſterbotningarne hämnas, och derföre ſammangaddade ſig Allmogen uti Kimi, Ijo, Uhleå, Limmingå, Salo, Pyhäjoki, Calajoki, Lohteå och Carleby Sochnar, ſamt wid Carleby Kyrcka lade ſig i förſåt för Abr. Melchiorßon, ſlogo en del af hans manſkap (f) drefwo honom på flykten, der han ſedan

af

(d) I denna Sochn ſkal efter berättelſe finnas Klubbor mycket lika dem, ſom funnits i Gamle Carleby, och torde wara lämningar af detta Öſterbotningarnas tåg.

(e) Denna Abraham hade wäl efter Herr Cancellie Rådet And. Anton von Stiernmans anmärkning til Werwings Hiſt. förra del pag. 329, Kon. Sigismunds fullmakt at wara fogde öfwer Öſterbotns Norra Probſteri, men at hans wälde äfwen ſträckt ſig til de orter af Öſterbotn, ſom nu höra til den Södra delen, ſynes deraf, at han fängslat Jac. Illikin från Ilmola och Bengt Pålßon boende i Kyro, bägge Sochnar Söder i öſterbotn belägne. Då han blef öfwerfallen i Carleby, hade Böndernas reſning honom ei kunnat wara owitterlig, om han warit wiſtande i den Norra delen, utan han tyckes kommit tågandes ſöder ifrån norr åt, och blifwit då på wägen öfwerfallen här i Carleby.

(f) Efter Werwings berättelſe ſkal Konungens folk wid denna träffning ei warit öfwer 50, utan twifwel Ryttare, hwilka af de i förſåt liggande Bönder i dagsgryningen haſtigt blefwo öfwerfalne, och 22 af dem, för än de wäl hunno blotta någon wärja ihiälſlagne; ibland hwilka war Gab. Trälod., Grefwe Abraham Pehrßon Brahes Præceptor, hwars ſonaſon And. Jönßon 1677 blef adlad och kallad Ridderlodh. Märckeligit är at Abraham denna gången ſåledes undſlap, at han ſin Wargſkins

af några Carleby Bönder blef fängslad, förd til Stockholm och änteligen der halshuggen (g).

När nu de, som med Konungen höllo blefwo wid Carleby slagne, upreste sig äfwen en stor det af de andra Finnar på nytt, och Österbotningarna samlade sig mer och mer, at fortsätta sin seger, tågade til Ilmola Kyrcka, nedertogo der sina, af Abraham Melchiorßon steglade stallbröder och dem i Kyrkogården begrofwo. Uti en by i Närpis Sochn, der några Konungens Ryttare woro qwarblefne, fängslade de dem och med berlingar trängde under isen, emedan de annars ei kunde rymmas i en så liten bäck, som de när til byn öfwerkommo; ja Qwinfolken i byn woro så förbittrade och tiltagsne, at de sönderslogo de fängslades hufwud med ämbar och miölkbyttor.

Denna tid ankom Israël Larßon född i Hernöland, och som förr warit Fogde i Swerige, på Hertig CARLS förordnande at wara i Österbotn Befalningshafwande: Honom emottogo Bönderna med stor glädie och giorde til sin anförare, i förrbenämde Hans Kranks ställe. Emedlertid skyndade Clas Flemming sig med 2500 Ryttare Bönderne til mötes och förmante dem wänligen, at utan blods utgiutelse fara hem, bewisa Konungen lydno, samt sin skatt utbetala; men Bönderna läto inga föreställningar gälla, utan gingo på Ilmola å-isen och började med sina stycken skiuta, på Flemmingens Rytteri, som myckenheten oansedt, de oförfarna Bönderne snart kringrände, en del nedgiorde och en del fängslade. Här omkommo wid paß 1000 Bönder, af hwilka en del 12 och 12 uti knippor blefwo sammanbundne och under isen doppade och updragne, tils de blefwo på ömkeligit sätt döda; men de förnämste Bönderne blefwo hälne i fängelse. Den förbemälte anföraren Israël Larßon flydde strax i början af slaget och uppehölt sig länge i skogarne. Flemmingen sköflade sedan Kyrå Prästegård, emedan Kyrckoherden därstädes, Simon Slurck upäggat Almogen, det Kyrkoherdarne i Lohteå, Carleby (h), Pedersöre och Wirmå (i) äfwen giordt, dem han jemte Bönderna lät til sig föra, med hårda ord tiltalte, straffade dels med hugg och slag, dels twingade dem at med tänderna bita tegelstenar lösa utur spisen, och förebrädde dem, at de lofwat så nederrifwa Åbo Slott, släpte dem lösa med starka förmaningar til lydno, lät uptaga de af Bönderna begrafna och förut steglade kropparna, samt på nytt ställas på stegel igen (k). När nu således största delen af Österbotns raskaste manskap ömkeligen blef nedsablat, och Ilmola-ström deras hitsade blod uti sina swala forsar kringskölgde, war hela landet nästan ödelagt och bulret ändteligen ändadt.

Utom deßa anförda omständigheter, har man berättelse om 3 andra särskilda träffningar, som i början af detta bulret förelupit emellan Bönderna och Konungens Rytteri, hwilka antingen af brist på nödiga underrättelser från orten, eller ock för deras mindre wärde skull, torde blifwit af wåra häfda-teknare förbigångne. Den första, som ock warit sielfwa början til hela Klubbe-kriget skedde i Storkyrå med förposten af Konungens Rytteri, som dragit sig Norr ifrån til de Södre Sochnarne: den andra strart der på med hela Rytteriet i Ilmola på Sandavuori; och den tredie intet långt derefter på Tawast-skogen, der Rytteriet sig förskantsat, altid med den fördel å Böndernas sida, at deras tiltagsenhet widare läckade dem at wåga sig åt Tawastland, der ifrån de likwäl, på sätt som förr bemält är, blefwo ändteligen afwiste. Här wid tyckes doch twetydigt, om Böndernas seger

---

kiortel lemnade til Hans Krank, Limingo Böndernas anförare, som för sin klädebonad så när blifwit ihiälslagen.

(g) Werwing Loc. Cit.

(h) Då war Kyrckoherde i Carleby Carolus Erici Sursill.

(i) Wirmå lärer här höra läsas Wöro, som af Werwing torde wara förskrifwit.

(k) Pag. 336. följ.

ger i berörde träffningar härrört af deras tapperhet, eller om Rytteriet, som af Flemming fåt befallning, at draga sig tilbaka ei wille giöra alfwarsamt motstånd.

Om den så kallade Poicu, Pontu, eller Bengt Pålßon påstås allmänt, at han warit hemma från Carleby Sochn, Ristiranda by och Gammalgården, och derföre äfwen Gammalgårds Bengt kallad blifwit. Detta tyckes stridande med det Werwing berättar, honom warit boende i Kyro Sochn; men bägge berättelserna torde så lätteligen kunna förenas, at han warit född och upwuren i Carleby på Gammalgården, och sedan flyttat der ifrån til Kyro.

Anföraren för de Carleby Bönder, som förde Abraham Melchiorßon fången til Stockholm, berättes hafwa warit en Bonde ifrån Mustasari Sochn, Stor Nils wid namn, hwilken Juhl-ottan igenlåst Prediko-stols dören i Mustasari Kyrkan för Abrahams Catholska Präst, på det han Juhl-dagen der ei skulle predika; gick der på til Korßholm, fängslade Abraham och honom bakbunden i en Släda förde, som förr bemält är, til Stockholm.

Deßa berättelser har i synnerhet Herr Rådman Jacob Falander mig gunstigt meddelat, och tyckas med så mycket större fog hafwa här bort anföras, som de utaf hans Fader-Fader, Kyrckoherden i Gamle Carleby, Eric Falander, något öfwer 50 år efter Klubbekriget blifwit i Landet samlade, och utom deß äro mäst öfwerensstämmande med det wåra pålitligaste häfda-teknare weta at anföra: Det endaste hwar uti denna berättelse synes stridig, är angående slaget wid Carleby, hwar om föregifwes, det Bengt Pålßon warit stiftare til detta Norra Almogens upbrått; at Abraham Melchiorßon redan förr detta slaget blifwit bortförd til Stockholm; at detta slag warit det sidsta af Klubbekriget; at de stridande ei förr än i sena mörkret blifwit skilda, hwardera owißa om segern; och at ändteligen Bönderna gifwit sig Norr åt: Då man

lik-

likwäl wet, at Bengt Pålßon förr detta Norre Almogens upbrått redan war i fängelset död; at Abraham Melchiorßon wid samma slag med sin förberörde Wargskinspäls war närwarande jemte sina 50 Ryttare; at denna träffning ei warit den sidsta, utan gick näst för det sidsta blodbad på Ilmola Äsen, och ändteligen, at Almogen intet owiß om utgången wände tilbaka från Carleby Norr åt, utan rykte ännu längre fram åt Ilmola.

Som hela detta buller af Böndernas brukade wapn blifwit Klubbekrig kalladt (l), så har jag ei hällit otienligt, at äfwen bifoga en ungefärlig ritning på de besynnerligaste klubbor, som til 1715 blifwit på Gamle Carleby Sochns Kyrckohwalf förwarade, efterwerlden til wedermäle: se Fig. A. och B. Til andras ompröfwande lemnar jag, om alla sådane klubbor tient til wapn at hugga, slå och bulta med, och om icke en del åtminstone endast blifwit brukade til krigstekn, hälst de til annat tyckas wara nog otienliga. C. och D. äro twänne klubbor, som finnas uti Säxmäki Kyrcka, på hwilka min Landsman Herr Henric Wegelius mig lemnat ritning.

§. 3.

Såsom hela Österbotn fordom dags warit delt allenast uti 2:ne Probsterier (a) så är ock onekeligit, at Gamle Carleby Sochn, uti äldre tider hört under Pedersöre Pastorat (b); emedan Pedersöre och Mustasari Kyrckor, uti hela Österbotn äro de äldsta Moder- eller Hufwud-Kyrckor (c), hwarom en almän berättelse är här i lan-

det;

(l) Här om och dylika omständigheter kan läsas hela Förra delen af Disp. Om Klubbekriget i Österbotn.

(a) Diss. de Ostrob. pag. 8. (b) pag. 71. (c) jemför pag. 77. 78. 79 och 86.

det; men när Gamle Carleby Sochn blifwit från Pedersöre söndrad, och när den fåt sin egen Kyrckoherde är owist: doch är troligit, at det skedt wid paß År 1467-8 eller 9, då denna ort åfwen blef nämd Carleby. Wist är, at under Carleby (d) wid des söndrande från Pedersör lydde Lohteå, Kelwiå, det som nu kallas Gamle Carleby och Påros, som nu heter Cronoby: ty År 1580 fingo Lohteå, (e), 1607 Cronoby, der för warit et Capel, som kallades Pårås (f), men Kelwiö 1639 (g), sine egne Kyrckoherdar, och namn af Sochnar för sig sielfwa. Sedermera har Gamle Carleby Sochn blifwit osöndrad.

Så wäl denna ort, som många andra uti Österbotn har twifwels utan warit lydande under Herskaper (h); men hwilka warit ägare, så af denna, som flera Sochnar uti de äldsta tider är en obekant sak: dock tyckes den handskrift, som Herr Kyrckoherden Mathesius uti Disp. de Ostrob. pag. 35 anför gifwa anledning at tro, det Carleby, Pedersöre, och Wörö (i), i Konung GUSTAV den I:as tid lydt under

(d) pag. 72. (e) pag. 66. (f) pag. 72. (g) Pag. 68. (h) pag. 5.

(i) Det wore i mitt tycke wäl wärdt, at wid tilfälle upräkna de gods, byar och Städer i Österbotn, som nästan alla warit förlänte, i Drotning CHRISTINAS tid, til åtskilliga mer, eller mindre förtiente män. Jag hoppas ock, det faller ei den läsaren osmakeligt, som hafwer tycke för gamla sanningar, om jag här något anförer betreffande några byars förlänande i Wörö Sochn; skönt det egenteligen ei hörer til mitt ämne. Herr Cancellie-Rådet ANDERS ANTON von STIERNMAN, Hwars outtröttteliga flit uplyst många äldre händelser i wårt Fädernesland, Hwars witterhet, och Hwars makalösa tienster mot det almänna lemnar wärdare pennor, än min, öfwerflödigt tilfälle at wisa sin konst, hafwer uti hög gunstig skrifwelse af den 16 nyßwekne Octob. mig följande meddelat i detta ämne.

Riks-Rådet och General Lieutenanten af Infanteriet, GEORG PAIKULL, blef 1651 den 20 Sept. Friherre, och fick då tillika til Friherskap 82 $\frac{1}{4}$ Mantal af efterskrefne byar och gods i Wörö Sochn, nemligen Kaitasari, Orawais, Kimo, Rökijoki, Måkipå, Koskiby, Bergby och

der Knut Fordell. Uti Gamle Carleby Sochn och Witsar by, finnes ännu et hemman, som kallas Fordell, hwilket gifwer anledning at täncka, det här til äfwentyrs warit en af de olaga hamnarne, som omtalas, der samma Knut Fordell, antingen ständigt, eller åtminstone wißa tider idkat kiöpenskap med det omliggande landet: detta Fordels hemman är nu wäl ei så belägit, at dit någon siöfart kunde ske; doch tyckes man af sielfwa byns namn Witsar, eller Wihta-sari, på Swenska Ris- eller Spö- Öö, kunna sluta, det samma ort förr warit närmare til watn belägen, hwartil de här ei sällsynta stora uplandningar kunnat bidraga. Med fog synes kunna slutas, at bemälte Fordell warit en mäcktig och den tiden mycket betydande man, efter han hade 3 så stora Sochnar under sig. Uti Drottning CHRISTINAS tid war denna Sochn förlänt til det Friherrliga Banerska huset (k), men blef

Lomby, med alla der til höriga lägenheter, hus, jord, åker, äng, skog, marck, siöar, öar, holmar, fisk- och fiskewatn, qwarnar och qwarnställen, samt andra tillagor.

(k) Uti förenämde skrifwelse är mig följande äfwen hög-gunstigast meddelat.

År 1651 den 20 Nov. när BANERAR blefwo Friherrar fingo de samma dag til Friherskap efterskrefna Kronones byar i Gamle Carleby Sochn uti Österbotn, nemligen; Äiwåby, Neder-wetil, Koustby, Öfwer-wetil, Röringsby, Perhåby, Halså, Rötsö, Korpilahti, Wihtsarby, Storby, Såkaby, Kallis-näs, Wänturs-näs, Linnusperå, Longnäs, Närwilä, Koustar, Kirilahti och Palåby, jemte Gamle Carleby Stad, med all den rättighet, som Friherrar deras Städer i sina Friherradöme besittia: de fingo tillika Konungs Kyrcko tionden af alla ofwanbenämde gods och byar, så som Konungs sakören, samt alla Häradshöfdinge rättigheter, som af dem falla kunna; dock med sådan besked, at de skola låta förskaffa den menige man, som dem således undergifne äro, Lag och Rätt: deßlikes skulle de tilsättia förständiga Domare, som skulle efter Swea Rikes Lag skipa hwarjom och enom Lag och Rätt. Crimen læsæ Majestatis, edsöres brott, kätteri, mord, hor, och den som belägrar en ägta mans hustru skulle af Konungen afdömas.

blef sedan åter för Kronan blot tillhörig ansedd, jemte många andra förläningar (l).

De märkeligaste öden, som denna Sochn sedermera undergåt, hafwa warit måst gemensamma med Staden, dem jag uti **Förra delen**, § 4 omordat. Jag wil alt så för korthetens skul ei här nämna, om de spår, som sågos och ännu ses, efter en mordisk fiende; Jag går förbi huru krigslågor förtärt på denna ort alt, ja åfwen det uti diupaste skogar warit undangömt; Jag lemnar obemält, huru denna Sochn År 1710 måste sakna en stor del af sina inwånare, som af en inritad swår pest blefwo döde: jag förtiger den nöd de Åhren 1696 och 97 infallande mißwårtår förordsakade; den mistning landet hade af de innom denna tid af hunger döda mer än 500 personer, och flera för hungers skul bortflyttade hushåld har jag ei tilfälle at omtala: Jag säger allenast, at så bistra och tida olyckor öfwergåt denna ort, at ingen må undra om hushålningen ännu saknar sin rätta högd. Sannerligen, mindre swårigheter hade hos mångt folck kunnat förordsaka större hinder.

§. 4.

Sochnens Moderkyrcka ligger $\frac{1}{8}$ mil söder om Staden (a), på en högd, som af sit fordna läge ännu kallas **Holmbacka**: når den blifwit byggd kan man ei weta, men at den måtte wara mycket gammal, witnar så wål, murens fasthet af grof gråsten, som bristen på all sägen och berättelse om deß ålder: den är 41 alnar lång och 17 bred; deß mur är 9 alnar hög på sidorne, men wål 18 uti båda gaflarna; har innan til et högt hwalf, och utanpå et ganska resigt spån-tak utan torn. Uti wästra gafweln är en sten långt uppe i muren, som man har den sägen om; at den hwar midsommars natt swettas blod, af ordsak, at här en oskyldig blifwit aflifwad, den der sagt; **Stenarna skola witna om min oskuld**; denna stenen är en half förwitrad Pyrites, som wid hwart infallande slag-regn med wåstan wåder färgar watnet och muren med sin jern-rosta. År 1709 och -10 upbygdes på södra sidan om kyrckan et korß, åfwen af gråsten, 19 alnar långt och 10 bredt. Kyrckan är innan til prydd med en stor Altar-tafla i Östra gafweln, omkring fönstret öfwer Altaret, neder ifrån golfwet, alt up til taket som år 1749 blef giord och på följande sätt utzirad. Öfwerst föreställes Natwardens instichtelse: på norra sidan om fönstret står Aron i sin Öfwersta-prästa skrud, med rökelse karet i handen och denna under skrift: **Årliga måste** Aron **ofra altid ena handa offer, ock kan icke göra dem fulbordade, som det ofra.** Heb. 10: 1. Gent emot på södra sidan om fönstret hänger Frälsaren på korset med denna under skrift: **Men med et offer hafwer han ewinnerliga fulkomnat dem, som helige warda.** Heb. 10: 14.

Under Aron på södra sidan står Moses med Lagsens taflår i handen; har denna underskrift: **Förbannad ware den, som icke fulkomnar all denna Lagsens ord.** Deut. 27: 26. Gent mot honom på andra sidan står Johannes Döparen pekandes på Frälsaren, med denna öfwer skrift: **Si Guds Lamb, som bärt tager wärldenes synd.** Joh. 1: 29. och denna under skrift: **Christus hafwer förlåßat oß från Lagsens förbannelse, då han wardt en förbannelse för oß.** Gal. 3: 13.

På sielfwa Altaret låses på en skifwa med förgylta ramar, deßa gyldene ord: **Jag är lifsens bröd, hwilken som äter mitt kött och dricker min blod han blifwer i mig och jag i honom.** Joh: 6: 48, 56. Altaret är klädt med

(l) Diss. de Ostrob. pag. 6.

(a) Det tryckfel, som uti Förra delen § 3 sig insmygt, behagar läsaren således ändra: **Staden anlades** $\frac{1}{8}$ **mil Norr om Carleby Sochnekyrcka.**

med rödt Sammet, hwar på äro sydda bokstäfwerna J. J. E. M. inbundna, och åra-talet 1683.

Under Altaret har Kyrckan en hwälfd sten kellare. På norra sidan i Choret är en liten Läctare, som fordna tider blifwit ämnad för et Orgel-wärck och år 1640 tillika med Kyrcko hwalwet, Prediko-stolen och Choret blifwit målad, uti Kyrckoherdens Nicolai Galles tid, men sedermehra 1749 om lagad, samt med wacker målning utzirad. På norra sidan om Choret, är en Sacristia af sten, som år 1699 til ganska rumrik utwidgades. Straxt wid Sacristi dören är ingången til Prediko-stolen, hwilken af Kyrckoherden Schepperus år 1622 wid hans ankomst från Swerge är öfwerhämtad, men sedermehra år 1749 til största delen förnyad och ommålad. I wästra ändan af Kyrckan blef en stor Läctare, så för män, som för qwinnor i Probsten Kiemmers tid upbyggd och zirligen målad.

I Kyrckan hänga 4 Lius-Cronor af Meßing. 1:a i Choret med 12 lius pipår, och denna påskrift. Denna Crona är förärad til Gamle Carleby Kyrcka af *Gabriel Liungeson*; afsomnade den 22 *Aug.* begrafwen den 3 *Oct.* 1652. 2:a Cronan har 16 pipår och denna påskrift. *Erasmus L. Biörckman* och hans hustru *Brita Joh.* Dotter *Präst* hafwer denna Crona förärdt til Gamle Carleby Sochne Kyrcka, öfwer des graf *Anno* 1695. Den 3:die hänger framför stora Läctarn, och har denna påskrift. *H. Johan. Uvik.* Prowest. über. Ingermanland. Frau. *Elskin. Erasmus.* Dochter. *Anno.* 1632. Den 4:de hänger uti Ny-Kyrckan (så kallas det til bygda korßet) och har 6 pipår.

På Altaret, Prediko-stols-krantsen, i Sacristian och wid Präst bänken finnas wackra lius-armar utom 17 på wäggarna hänggande lius-plåtar, alt af Meßing. Wid Communion brukas en wacker Silfwer Kanna, en stor öfwer alt förgyld Kalck, patén och oblat-ask af Silfwer, samt en Mäßhaka af rödt rosigt Sammet, med Crucifix af Guld-galon.

Graf-

Grafwar finnas här följande med graf-stenar täckta. I Choret ligger en Kosteligen uthuggen sten med jern-ringar i alla 4 hörn, har denna påskrift: Tänck på mig Gud til det bästa, i en Crants mittpå stenen ses deßa bokstäfwer; J. C. W. och H. C. D. samt deßa orden; jag hafwer hört dina bön, och sedt dina tårar. På stora gången ligger en grafsten med denna påskrift. Denna grafsten och lägerstad, hörer Råd- och förnäme Wälachtad Handels-man *Johan Erichsson Präst* och hans kära Hustru, H. *Elsa Mats* dotter *Tast* och deras rätta arfwingar til: *Anno* 1677. Mittpå stenen uti en Crants står et timglas på en dödskalla, under hwilcken twenne ben ligga i korß, och under krantsen följande rim:

Se Grant på denna Sten,
Hwad Krants och Timglas tyder,
Straxt för dig sielf til meen,
At sådant om dig lyder,
När du, som rosen Crants,
Må wäl här i werlden fiker,
Snart kommer en annan dants,
Döds skallan blir du liker.

Längre neder åt stora dören ligger och en grafsten på stora gången, med mindre läslig påskrift. Under dören til nya korset ligger en grafsten, hwarpå läses följande: Här under ligger begrafwen sal. Anders Myrich, fordom Borgare i Gamle Carleby Stad, med sin kära Hustru, H. *Clara Mats* dotter *Tast*, och deras lifs-arfwingar: 1677. Omkring stenen finnes deße ord; Wandringsman lär här rät blifwa död, at den som för din synd blef död, må frälsa dig från ewig död, och måtta sist med Himmelskt bröd. Uti ena hörnet står et Timglas, under orden: *Irreparabile tempus.* Uti andra hörnet läses deßa ord; *Si sapis*, öfwer et hierta med öga mitt uti. I tredie hörnet ligger en skyffel och tärfyra i korß, med deßa orden: *Prævaricationis præmium.* I fier-

fierde hörnet är en lick kista ut huggen, jemte orden; *Ultima linea rerum.*

På östra gafwelen hänger Herr Majorens Daniel Barons adeliga wapen, med följande påskrift: Kongl. Maj:ts Trotienare och *Major* af des Österbotniska Regemente til fot, Wälborne Herren, Herr *Simon Daniel Baron.* har för sin Konung och Fäderneslând troligen fecktat och utstât många swåra *Travalier* i fält och *Ataqver*, besynnerligen År 1700 den 20 *Aug.* då han af Ryßen blef fången och 18 wekors tid stickad i jern och boijor, tils han för medelst Kongl. Maj:ts lyckeliga wapen blef förlåßad; så som ock at han 1704 der på åter blef wed *Narvens* öfwergång fången och där under hållen i samfälte 18 års tid. Afled den 7. *Oct.* 1732 uppå 60 års ålder och här begrafwen; hwarföre och des efterlåmnade Högtärade kära Maka Wälborne Fru *Helena Baron* låtit detta til sin saliga Herres wälförtienta heder och åminnelse, samt Herrans hus til prydnad upsätta, som skedde *Stockholm* den 1 *Junii* 1736. Widlyftigare beskrifning om hans förfäder och lefwerne finnes här i Kyrcko boken.

Uppå Kyrckogården står en åtta kantig ben-korg hwarpå låses följande:

Du usla menskio barn, som wärldsens wäg skal wandra,
Betänck din dödlighet, och si nu här för andra,
Dit stånd, din höghet, och hwad mehr för sälhets namn
Dig werlden bildat in: här fins en fattig bonde,
Få lika hwila med, den är af högre stånde.
Den uslas, rikas ben, de ha här alt en hamn. *A:o* 1701.

Kyrckogården är omgifwen med en fast sten mur, som är kalk-slagen och försedd med tieradt spån-tak.

Norr om Kyrckan, utom Kyrcko gårds plancket står en wacker klock-stapel, med 3 wäl klingande klockor uti: Den största af dem är 2 goda alnar i Diameter, wäger 6 Skep. 12 Lißp.

12 Lißp. 19½ Marck, på hwilkens Södra sida låses följande: *Anno MDCXXV. Hæc campana templi ruralis Veteris Carlebyensium, in botnia orientali primum fusa est, Pastore D:o Jacobo Matthæi Scheppero, Consule Canuto Henrici, Judice Gabriele Pauli, Conductore redituum Carolo Jonæ. A:o MDCCXIV ob hostilem Moscovitarum impetum patrios lares per 7 annos reliquit, donec reddita patriæ pace dulcissima in pristinum locum migravit.*

När du mitt döda liud med dina öron hörer,
Bed GUD, at Han dig då til lefwand bättring förer.

På Norra sidan står: *A:o MDCCXXXVII de novo iterum ob absonum ingratumque sonum Holmiæ funditur, Past. Mag. Carolo Gustavo Werandro, Sacell. Primario & seniore ministerii D:o Henrico Ræring, Sacell. D:o Matthia Pazelio, Sacell. in Wetil. D:o Jacobo Forselio, Rectore Scholæ Civitatis Card. Phil. Abrahamo Thavonio, Adjuncto ministerii & Collega Mag. Erico Kulberg, Uplando.*

Wil du troligt HErran dyrcka,
Laga at du blir Hans Kyrcka.

Omkring brädden står: Beställt genom Handelsmannen och Kyrcko-Rådet Herr *Christopher Carlbom*, och guten af *Gerhard Mejer.*

Medlersta Klockan är en aln och 11 tum i diameter, och har deßa påskrifter: Guten i *Stockholm* af *Jacob Birman*, *A:o* 1689. *Past. M. Isaacus Erici Falander, Comministri D. Christoph. Carlenius, D. Daniel Matth. Grandel, Pædag. D. Ernestus Grandel.* Jag glädes i det mig sagt är, wi skole gå in i HErrans hus, *Psal.* 122.

Lilla Klockan är en aln och 8 tum i diameter, har deßa Inscriptioner: *Gloria in Excelsis DEo! Sub imperio Augustissimi Regis* FRIDERICI I, *Past. Ecclesiæ G. Carlebyensis Mag. Andrea Kiemmer, sub cura & administratione Domini Jacobi Falandri, sculpta a Gerh. Mejer, Holmiæ A:o MDCCXXXI.*

Kom o Mänska hör jag ropar, och uphäfwer högt mitt Liud!

Kom låt oß med frögd tilhopa låf hembära wårom GUD!

Tacka Honom allan tid, Som är oß båd huld och blid.

Uti Kyrckan förwaras åtskilliga Kongl. Förordningar, saf hwilka jag de äldsta wil allenast nämna: Konung MAGNI Smeks Förordning om Präste-rättigheternas utgiörande, af år 1335, in originali med Secretet under, som jag pag. 3 Förra Delen mig åberopat. Konung GUSTAV den I:s Bref, om Cronans och Prästens tionde, gifwit i Stockholm die Jacobi Apostoli A:o D:ni 1530: åfwen af den 27 Maji A:o 1538: än ett bref gifwit Swartsiö, Lögdagen efter heliga Torsdagen A:o 1534: ännu Domini Michaëlis Olai Präste-bref på *Wöro* gjeld, gifwit af Kongl. Slotet, Stockholm den 23 Sept. 1543. Konung JOHAN den III:dies Bref, om tionden, skrifwit på Kongl. Slotet Stågeborg den 27 *Sept.* 1572; Konung GUSTAV ADOLPHS Bref, om Präste-rättigheterna i gemen, och i synnerhet, om Wederlag och Winsäds betalande, efter den ordning, som Kamar-Råden upsatt, underskrifwit och förseglat af den 6 Junii 1613; där uti Församlingarna tillägges, som följer:

	Wederlag	Winsäd.		Wederlag	Winsäd.		Wederlag	W.
	T.	T.		T.	T.		T.	T.
Kemi Sochn	16	5	Calajoki S.	20	8	Ilmola S.	8	8
Ijo Sochn	18	9	Lohteå S.	20	8	Laihala S.	12	4
Uhlea Sochn	16	4	Carleby S.	20	8	Alastaro S.	12	4
UhleåTrask s.	16	4	Cronoby S.	16	4	Kyrå Sochn	12	8
Limingo S.	16	8	Pedersöre S.	8	10	Mustasari S.	24	10
Carlö Sochn	12	2	Nycarleby s.	12	8	Malax S.	16	4
Salo Sochn	20	8	Wöro Sochn	12	14	Närpis S.	16	8
Pyhäjoki S.	20	8	Lappo S.	8	4	Lapfierd S.	16	4

Hans Åkeson. Nils Anderß. Bror Anderß. J. Otteson.

Uti

Uti Kyrckoboken finnes följande Kyrckoherdars namn på detta sätt upskrefna:

1. *D. Olaus.* 4. *D. Martinus.* 7. *D. Martinus.*
2. *D. Sigfridus.* 5. *D. Thomas.* 8. *D. Jacobus.*
3. *D. Bartholomaus.* 6. *D. Canutus.* 9. *D. Ericus.*

10. *D. Hagvinus*, egit Pastorem 8 annis.

11. *D. Olaus*, creatus Pastor 1570.

12. *D. Carolus Erici* Sursill, creatus Pastor 1582, underskrifwit Upsala Möte 1593.

13. *D. Jacobus Matthæi Scepperus*, Pastor creatus 1622.

14. *D. Ericus Nicolai Galle*, Smolandus, blef Pastor 1637.

15. *D. Ericus Matthiæ Falander*, Pastoratum adiit Anno 1655, postquam Aboæ Templi Cath dralis Oeconomus per quadriennium & antea Ecclesiæ Svecanæ Diaconus per 12 annos, pie in Dom. expiravit 1672 d. 25 Decemb. sub concione matutina, Dalecarlus natione.

16. *D. M. Isaacus Erici Falander*, Pastor creatus 1673, deinde Præpositus 1692, abdormivit 1693 d. 13 Maji.

17. *D. M. Andreas Petræus*, S. S. Theol. Prof. & Pastor in Nådendahl, a Regia Majestate hic Pastor constitutus, supremum obiit diem in Augusto 1694 Ecclesia in G. Carleby nunquam revisa

18. *D. Jacobus Westzynthius*, Regiis literis in Mariæstad datis 1694, Pastor G. Carlebyensis confirmatus, obiit 1702 d. 15 Novembr.

19. *D. Mag Jacobus Falander*, Erici filius, Isaaci frater, Past. & Præp. Cronobyensis, Past. Carlebyensis const. 1703. obiit in Aprili 1720 Moscovita ad huc imperante.

20. *Mag. Andreas Kiemmer*, antea Rector Scholæ Wasensis, A:o 1721 Pastor constitutus, A:o 1734 demortuus.

21. *Mag Carl Gustav Werander*, förr Regements Pastor i Österbotn, förordnad Pastor i G. Carleby 1736, Probst A:o 1744, transporterad til Ahl- och Sim-tuna Pastorat i Westmanland.

 22. *Ja-*

22. *Jacobus Chydenius*, Kasamoensium & Lapponiæ Kimiensium per 12 annos Pastor, G. Carlebyensium Pastor constitutus Anno 1746.

Nu warande Capellanerne äro, Herr Mag. och Vice Pastoren *Martin Leithzius*, och Herr *Nils Snellman*: Sochnens Medhielpare är Herr Mag. *Joh. Tengström*.

Det äldsta Capell, som ännu hörer under Gamle Carleby, är Öfwerwetil, 5 mil från Moderkyrckan belägit. Namnet härstammar af Finska ordet, wetelä, som betyder tunn, eller blöt, för de här befinteliga blöta kärr och mosar. Det första Capell bygdes af trä År 1639, wid stranden af Wetil-åå, men efter det war för trångt, bygdes et annat år 1679, som ännu står, är innan til rätt wäl ziradt och öfwer alt måladt med åtskilliga minnesspråk på wäggarne: År 1750 bygdes här en wacker ny Sacristia, och 1751 köptes en wacker Altartafla. Bland den öfriga Kyrckans skrud finnes här äfwen en förgyld Kalck och patén samt oblat-ask af Silfwer. Gudstiensten förrättas af en ständigt här boende Capellan, som af detta Capelgiälds inwånare uppehålles. Ei flere än 4 Capellaner hafwa här ännu warit; nemligen 1. *D. Merijerfvius*. 2. *D. Raumannus*. 3. *D. Elias Forselius*, och nu 4. Des Son Herr *Jacob Forselius*, som för sin goda insikt, i synnerhet i Grundspråken förtienar särdeles beröm.

Det andra Capellet är en wacker Korskyrcka af trä, som blef med Hans Kongl. Maj:ts Nådige tilstädielse bygd År 1751 på Allisbackan i Nederwetilby af samma bys Åboer 35 til antalet, hwilka bebo något öfwer 8 mantal, utan någon hielp af Collecter, eller andra sammanskott. 1752 köpte de en Klocka af 18 Lisp:s. wigt, med inscription: *Gabriel Murith.* 1753 köpte de en Mäßhaka af rödt Sammet, med Silfwer Korß på ryggen och Galon omkring staderna. Kyrckegården är kringgifwen med stenmur i 8:kant. Gudstiensten förrättes hwarje Sön- och Helge-dag af en här ständigt boen-

boende Präst, nu warande den första, min Broder Mag. *Anders Chydenius*, som af detta Capelgiälds inwånare uppehålles.

Kallakari är et almänt Fiskeställe, som ligger långt i siön gent mot Calajoki Sochn, och hörer så wida under Gamle Carleby, som Rector Scholæ derstädes besörjer om Gudstiensten, så länge Fisket warar. (b) Här finnes ock en liten Klocka med denna påskrift:

Jag kallar Folk i Kalla hamn,
At falla GUD med Bön i famn.

På andra sidan står, Förärd af Rådman *Jacob Falander*.

§. 5.

Såsom ingen belägenhet, jordmån, eller naturens ställning finnes, som ensam kan tiena til menniskornas alla behof och tarfwer, utan några, antingen af naturen sielf, eller konsten giorda omskiften, så finnes och nästan ingen ort, der ei flere sådana omskiften äro; ju flere omskiften, ju fördelaktigare, beqwämligare och nöisammare skattas et land. Uti sådana fördelars utdelande har doch naturen warit mot den ena frikostigare, än mot den andra: Gamle Carleby har sannerligen uti detta byte ei lemnats lottlöst; ty här naturen någorstädes wisat sin HErres godhet, wishet och almakt, så är det wißerligen här skedt. Flera omskiften, som tiena menniskoslägtet til nytta, nöje och beqwämlighet är här öfwerflöd på. Huru högt bör ei den förmån skattas, som inwånarena hafwa af det tilstötande hafwet? hwilket ei allenast lemnar dem ymnog Fisk af flere slag, utan giör äfwen de rörelser, som nödtorften fordrar beqwämlige och fördelaktige. Ei består detta land blott af skallota berg och backar, ei af wida sko-

(b) D.S. de Ostrobotnia pag. 63.

gar och hiskeliga ödemarcket, ei af en torr och ofruktsam jord, ei af idel kärr och sumpar; utan på alt sådant är här en jämn, artig och rätt behagelig blandning. Berg finnes här, men ei stora och många; Stenbackar äro här, men ei skallota och nakna, utan de mäst bärande åkrar, mellan hwilka man ser gröna ängar, skogwurna lunder och blomsterrika dälder, dem små flytande och sorlande bäckar korswis genomskära, och lika som sammanfläta sig, då de wid sina utfall, de susande strömmar under haffens fräsande och trotsande böljor måste förgömma. Wid stranderna stå Alskogar, som likna de täckaste klipta lunder och med sin i watnet mångfalt blänkande och dalranda skugga lifligen afmåla de timliga nöjens skiften och obeständighet. Genom denna ort löper i synnerhet en Elf, som kallas Stor- eller Wetil-ån, äfwen Gamle Carleby Elf, hwilken wid sitt utlopp i Hafwet delar sig i twenne grenar, som omfamna en stor Ö, kallad Rötsön, hwarpå en by af flere gårdar och samma namn är belägen. Här idkas et fördelaktigt, i synnerhet Id-fiske, hwarje Wår. De små forsar och fall, som finnas uti denna Elf tiena landet med de der inrättade många, så wäl Miöl- som Sågqwarnar: mästa delen de smärre åar och bäckar, som, så wäl från de här uppe i landet belägna större och mindre träsk och insiöar, som moßar och källor hafwa sit ursprung, samla sit watn i denna elf; hwaraf händer, at den neder wid utlopet blifwer större och waturikare. Om Wåren är wattufloden och isgången i denna å å ofta så stark, at de wid stranden belägne åkrar och ängar, samt öfwer ån bygda broar mycket skadas. Denna elfs undersökning förrättad af Landtmätaren Herr Jac. Joh. Wikar wil jag här införa et kort utdrag af, på det deß beskaffenhet nogare må skönjas, samt de fördelar, som genom deß rensning kunna winnas.

Ifrån Perhå gård nederåt förekomma först träsk af 2 och 3 famnars diuplek, hwilka äro med flätmoßa på flere stäl-

stället upfylde. Denna mosa samlas på wißa rum och jemte gamla rutna trän wäxer tilsammans, som ses på mosan emellan Saynäjälampi och Perhå träsk, samt hindrar mycket båtfarten.

N:o 1 Kainokoski, en kort forß af 9 tums fall: sedan möter en liten grynna af 3 tols fall, derpå 3 à 4 alns diup åå.

N:o 2, 3, 4, 5, 6, med flera alt til N:o 70, en stor mängd med större och mindre, diupare och grundare forsar, doch ingen brant, göra alla 70 tilsammans ei mera än 229 alnars 18 tols och 11 liniers perpendiculert fall. Wid utlopet är elfwen bredast och grundast, så at diupaste ådran har allenast $\frac{1}{2}$ och $\frac{3}{4}$ alns watn: när Wårfloden är finnas doch, så här, som annerstäds öfwerflödigt watn. Sedan föreslås elfwens upgräfning och ränsning, genom hwilket följande fördelar skulle landet tilfalla. Fisket uti ån skulle blifwa fördelaktigare, då watnet uti de många til samma elf fallande bäckar ei blefwe af rutna trän och stockar, samt annat stök tiltäppt och updämt. De sanka ängarna wid åå stranderna skulle blifwa torrare och hörikare, samt mycken oländig marck kunde komma i Cultur. Åker grödan wore säkrare för köld och rosta, som ofta så skadar den, at barcken af trän och Trifolii rötter utur kärr (a) måste tiena til inwånarenas föda. Om de berg, som här finnas, och enligit Herr Bergs Commissariens Lars Hermens til Bonden Luomala lemnade atest säkerligen hålla någorlunda rikt

(a) Med Trifolium lärer här ei förstås någon ört, som uti Flora Svecica hafwer det namnet, N:o 611. 12 eller andra alt til 619, emedan man aldrig hört, at deß rot blifwit nyttiad til bröd: ei heller Menyanthes 163, som hos Norrlänningarna dertil skal tiena (se Flo. Oec.) och af somliga blifwit kallad Trifolium aquaticum; utan häldre Calla palustris, 744, som här blifwit til bröd brukad och kallas meß, på Finska wehka. Jag lemnar hwar owäldug at döma, om ei Landtmätarena, som oftast färdas i skogar och marker, kunde och borde med större alfware winlägga sig om örtakänningen, emedan de hafwa bättre tilfälle än någon annan ämbetsman i Riket, at gagna denna högst nyttiga wetenskap.

rikt Silfwer blefwe med Grufwor försedda, wore nödigt, at en segel-led öpnades genom landet, til Tawastehus län och Päjänä, som är möjelig; då forlön för spanmålen til Österbotns Städer ei blefwe så dyr som nu, när forlön för en tunna betales med en tunna spanmål. Deßutom kunde ännu Tawastebönderna om Hösten få tilfälle, at afsätta sitt smör, som i brist på salt ei behöfde fara illa. Wid Perhåby, 14 mil från Gamle Carleby Stad projecteras en marknadsplats, dit så wäl landswäg, som siöfart, så från Gamle Carleby Stad, som Tawastland wore möjelig. Der kunde Tawastebönderna försälja sin slaktboskap, som ännu samma Höst kunde från Gamle Carleby Stad öfwerskeppas til Stockholm. Til slut wises möjeligheten, at utmed Gamle Carleby elfs strand inrätta en sådan landswäg, alt til Perhåby, at de i elfwen efter rensningen brukeliga lastprämar, eller båtar kunde med hästar framköras.

Huru nödigt och högst nyttigt Communications wärckets i stånd sättiande i Finland är, så för hela Riket, som i synnerhet för Finlands öfwer-byggare finner hwar eftertänksam; möjeligheten ses blott af föregående Gamle Carleby elfs undersökning, som doch är af de minst watturika och segelbara strömmar i detta land: men wärckställigheten deraf återstår ännu: altså saknar almänheten ännu de fördelar, som landets läge gifwer tilfälle til; genom hwilkas nyttiande det usla folcket kunde få någon luft och upmuntran, som så länge nästan aldeles warit förqwafde och i mistning af det lif, som en fri handels rörelse på en ort förorsakar.

§. 6.

Jordmånen är uti denna Sochn åtskillig. Backarna och högländte ställen, der Landtmannen nästan endast har sina Åkrar äro ganska steniga: Sedan de större ste-

narna

narna äro undanröjde, så långt neder, som Plogen går, och til åkrens gärdande, eller ommurande anwände, så består den til bärande tienliga Jorden, af en med klapursten blandad swart-mylla, som mångastädes äfwen är blandad med grof sand. Många backar finnas här äfwen, som under den öfwersta mull- och sten-blandade skorpan, bestå af gås-jord eller-lera, den ock ibland finnes på de lägre slätterna. Den låglänta marcken består mästedels af lera, dels sämre, dels bättre; finare och gröfre sand är ej heller sällsynt. De åkrar, som här äro uptagne på stenbackar, äro nog bärande, samt äga framför låga åkrar ganska stort företräde; så at Landtmannen med största fördel nyttiar sina låga åkrar til äng, och är så trägen at upbryta ny åker på stenbackarne, at de Folckrikaste gårdarne, mäst hwart år öka sin åker med halft Tunneland, eller mera: Utsädet är altså ganska skiljaktigt, efter Mantalen; ty det kommer ej an på Mantalets storlek, utan huru flitigt, och med huru mycket Folck Bonden arbetat: der af händer, at $\frac{1}{2}$ Mantal kan hafwa så stort utsäde, som helt. Flere, som tro sig äga kundskap och ärfarenhet uti åkerbruket wet jag wål, hwilka hålla för en omöjelighet, at sådane, bärande jord minst lika stenbackar kunna med så stor winning, som doch wärckeligen sker, nyttias til åker; men jag försäkrar, at om de sågo denna Sochns åkrar, den på dem anlagda kostnad, och den förmån, som stenbackar doch framför låglänt och stenlös jord äga, så skulle de finna sig, åtminstone i denna omständighet, ännu wara oförfarna. Många hemman finnas här, som för 20 eller 30 år knapt kunnat föda 5 eller 6 Personer, då Brödet med stamp eller barck utspäddes, der nu 20 Personer wäl kunna föda sig, med rent Rågbröd, och tör hända äfwen årligen förytra någon Spanmål: så stor fördel är genom stenbackars upbrukande wunnen. Med sättet at således upbruka stenbackar, behöfwer jag ej nu sysslosätta mig, emedan nyligen hos Herr Directeuren

Merc-

Merckell genom trycket utkommit Beskrifning, på det här wanliga sätt, at upodla stenbackar. Den första, som började härstädes at nyttia steniga backar til åker, war afledne Kyrkoherden i Gamle Carleby, Ericus Matthiæ Falander, Dalecarlus, som lefwat för, wid paß, 100 år sedan: Honom är Gamle Carleby tack skyldig för den genom Steniga backars nyttiande wunna ej ringa fördel.

Åkern sköts här i Sochnen tämmeligen wäl, i synnerhet i den nedre delen, men de öfwerste Byarna, som gränsa til Tawastland äro mindre lyckeliga åker-brukare, dels af okunnoghet, dels ock Landets mindre tienliga belägenhet; hwarföre de och äro minst förmögna. Med plöjande och harfwande wet Landtman i sinom tid bruka sin åker, men dikandet och åkrens ryggande äro på deras stenbackar ej altid nödiga; Doch brukas dikande, i synnerhet, der något jämt ställe på backan finnes; och uti dälderna upkastas långa och breda diken, alt efter tilfälligheterna, upfylles med sten, öfwer täckes med granris, och öfwerst så mycket mull, at plogen kan gå ohindrad.

Åkren brukas af somlige i 2, och andra 3 delar; de förra hafwa årligen hela ena hälften i träde, och besåå den andra, mäst ena halfparten med Råg, andra med Korn; de sednare, som dela åkern i 3 delar, besåå en 3:die del med Råg, andra med Korn, och lemna den 3:die i träde: Den som har tilgång på nog gödsel står sig wäl med det sednare, men det förra är i widrigt fall fördelaktigare: Den delen af åkern, som man söger ligga i träde, eller hwila, brukas doch och plöjes, så ofta nödigt är, at förtaga ogräsets rotande, men besåås intet.

Landtmannens här brukeliga åker-redskap äro för deras åkrar ganska tienliga, i synnerhet plogen, som uti Swerige och en del af Finland är owanlig, samt uti Herr Mag. M. Pazelii wakra Anmärckningar, wid åker och ängs skötseln i Österbotn, finnes afritad. Harfwen är intet skild från den allmän-

männast brukeliga: Sladdar och wältar äro här mindre nödiga, ty jorden är mäst deßutom fin och mör.

De här brukeliga sädes-slag, äro förnämligast Råg och Korn, ganska få städes såås några Kappar Sommar-Hwete och gråa Ärter. Rågen såås i början af Augusti Månad, doch af somliga tidigare, somliga sednare, men ju tidigare, desto glesare; och Kornet uti Maji Månad, alt som wåren är tidig eller sen: Skördetiden är åfwen efter wäderleken owiß. Rågen trifwes bäst på backar, doch ej, i synnerhet torra somrar, på mycket sluttande och spitsiga kullar, så at då en låglänt åker lönar sin brukare, som wanligast är, med 10:de eller 15:de kornet, bär en stenbacka 20- högst 30-falt; men Kornet blifwer nog ofta skadat af torcka, och gifwer sällan öfwer 7:de högst 10:de kornet. Denna stora skilnad mellan Rågens och Kornets drägtighet, bör til stor del tilskrifwas Rågens glesa och tunna såande; ty den åker, som allmänt besåås med 7 eller 8 Tunnor Korn får rikeligit utsäde af 3 eller $3\frac{1}{2}$ Tunna Råg: Doch såå äfwen här en del sin Råg förtätt, och få derföre kännas wid samma olägenheter, som största delen af Finland; nemligen, at de sällan få öfwer 10:de eller 12:te kornet, mista ofta sin ganska täta brådd under winteren, och få helt små, så wäl Säd, som År; Då deremot de, som såå Rågen tunt, när årswäxten annars wäl trifwes, få fägna sig om Hösten af groswa och stelda korn, samt frodiga, långa och säd-fulla År: Sådan wältrefwen Säd är Landtmannen mån om, at efter några år til utsäde sig af andra tilbyta, emedan han tror, at om åkren länge såås med des egna afkastning, så wanslägtas Säden och blir sämre.

Ännu har åkern ej blifwit så förökt, at Bonden ej wäl hinner med at den sköta; ty der mycket Folck warit at uptaga åker, der är ock nog Folck at sköta den samma.

Gödseln, som faller, så wid Stall, som Ladu-gårdar, ökes här ej med annat, än det bås, som wid Kreaturens fo-

 dran-

drande öfwer= blifwer, förspilles, och med giödseln kommer at blandas; hwilken mästedels kastas uti högar wid Fä= huset, och ligger under bar Himmel, tils den, dels om hösten, dels om wåren på åkren utköres: Doch brukar en del, der giödningen är ringa, at upkasta och på åkren släpa kärr= jord.

All Säd skäres här med Hand= skäror, bindes i band, större, eller mindre, alt som hwar och en behagar, sättes sedan i skylar, som med några band täckes, bäres från åkren i Rijan, torckas och tröskas.

Mästadelen Bönder hafwa flere Ri= byggnader, af hwilka hwar och en består af en Loga, en Lada och en Rija, som ej ringa bidrager til årswäxtens snara uttröskande, och Sädens bewarande för unkenhet och röta; så at jag aldrig hört någon klaga öfwer sådant, om Säden står aldrig så länge, så framt den ej wid några tilfällen blifwit fuktad. At halmen af rijandet blifwer för Boskapen otienligare och osmakeligare, kan jag med ingen ärfarenhet bestyrcka, utan tror, at den rijade halmen smakar och bekommer den Boskap, som derwid blifwit wand, lika wäl, som den orijade halmen dem, som der wid äro wande; ej heller finner jag huru röken, eller rijandet kan giörä halmen för Boskapen smakligare, än den orijade.

Til åker tienliga stenbackar finnas här ännu til öfwerflöd, fast ej allestådes när til Gårdarne, dem Landtmätarena uti sina refningar under den 2:dra, 3:die, och de sämste den 4:de graden uptaga; doch hoppas man, at innan kort glesare finna sådan jord ohäfdad.

Inbyggarenas åkrar ligga dels wid små träsk, åar och bäckar, dels i skogar, i anseende hwartil de äro föga säkre för nattfrost, som ibland redan Midsommars= tiden, i synnerhet i öfre delen af Sochnen, der mera skog finnes, förraskar den spåda grödan.

Skogens brist har til största delen redan inskränckt det förr här öfliga swedjande, besynnerligen i den nedre delen af Sochnen, men öfwer byggarena, som än hafwa någon skog öfrig bruka det ännu, skönt deras grannars exempel bordt öfwertyga dem, om påfölgden der af, som är den, at de redan sakna skog, ej allenast til timmer, utan ock til bränsle; men om de än wåga sig någon gång at försökia swediandet, wisar jorden sig så rätwis, för sin fordna omilda medfart, at hon knapt nu mera gifwer dem sitt utsäde tilbaka. Det skadeliga kytandet, som flerastädes i Finland giordt många stora slätter aldeles onyttiga och kärr lika, är här aldeles intet i bruk.

Kål skötes här, nästan allena af Ståndspersoner, doch ej med särdeles framgång, hwilket mera härrör af wanrykt och mißans, än jordens olämpelighet för denna wäxt; ty både i Ar och i Fiol har en Trägårdsmästare, den min Far från Stockholm förskrifwit, fåt här så god kål, som i Swerige: Samma Trägårdsmästare har äfwen på min Fars bekostnad här börjat anlägga en Trägård, af fruktbärande trän, som här är en aldeles ny inrätning; huru det lyckas skal tiden wisa, än har man fult hopp. Köks= krydder sköta Ståndspersoner allena, uti små krydd= täppor. Rofwor sås här mäst på nygräfta land, (så kallas nyligen uptagna Sten= backar) doch ej til någon myckenhet; de trifwas wäta År bäst. Hälften af Bönderna hafwa ris= humlegårdar, men så skötta, at knapt någon mins sina förfäder hafwa omtalat, när de äro omsatte, eller putsade, utan endast då och då giödda; så at, om de rätt blefwe skötta och kupade, wore landets winning af dem ögonskenlig. Ärfarenheten intygar, at Lin här ej skulle wantrifwas, allenast Landtmannen wille såå det, men Hampan är temmeligen almän, som doch ej kan förytras, utan häldre inköpes. Tobak såå ganska få, den de nyttia til rökande, sedan bladen äro något swettade.

Denna jemte de nästliggande Sochnar af Österbotn äro almänt kände för goda åkerbrukare, skönt de än föga mera wun=

wunnit, än at de, som för 30 År almänt woro twungna, at blanda sit bröd med furubarck, stampad halm och meß (Finnarnas wanliga nödspis) nu kunna hålla sig rent bröd, fast än folkets antal dageligen tiltagit: doch hoppas man, at deras oförtrutna flit, anwänd på de skallota stenbackarna, som borde tiena deras grannar til efterdöme, lärer med tiden, åtminstone til en del, spara det, som nu årligen för spanmål går til utlänningen.

Som uti 5 § sagt är, skadas åkrar och ängar genom isgången och Wårfloden, ty af Åkren bortföres all lös mull, så at bara stengrunden ligger qwar, och ängarna öfwerhöljes med sand, som både hindrar gräswäxten och Slotterkarlens lija.

Åkern gärdas här ei, som mångastädes i Tawastland, inom samma stängsel med Ängen, utan altid särskildt, wäl til hälften med stenmurar, som äro mäst $3\frac{1}{2}$ alns högal, samt wid paß af samma tioklek.

Den spanmål, som Landtmannen kan föryttra, hwarcken behöfwer, eller kan med större fördel annorstädes föryttras, än uti Gamle Carleby Stad, der den sednare tider gullit 16, 18, 20, högst 24 Daler Tunnan.

§. 7.

DEnna ort hafwer medelmåttiga Ängar, som årligen bergas, men aldrig giödas eller trädas, på det gräset kunde fälla sitt frö; hwaraf händer, at de årligen minska wäxten, blifwa mås- lupne och tyckas således nalckas sin undergång. Det skulle synnerligen löna mödan, at hälst hwart 20:de År giöda sina Ängar, åtminstone med granris, hwilket wore det bästa sätt at utrota, den på Ängarna skadeliga biörnmåsan, som här redan är giordt försök med; då hop-

hoppas man at hälften af de Ängar, som nu höra under et hemman, kunde föda flere kreatur, än nu de stora och widlöftiga, men doch magra och mås- lupna Ängarna. Kärr, måsar och uplandningar på siöstränderna, samt åbräddar, jemte åkerlindor, består nu inbyggarenas mästa äng af; derföre finnes och föga andra hårdwalls Ängar, än de äldsta uplandningarna, åbrädarna och åker- lindorna, men emedan Landtmannen, som förr är sagt winlagt, sig om åkerbruket, har han funnit, sedan giödseln börjat tryta, som man plägar säga, at Ängen är Åkrens moder, och derföre äfwen börjat täncka på deß förökande, men föga förbätrande.

Ängen ökes här i synnerhet på 4 sätt. 1:mo genom uplandningar wid siöstränderna, dem Landtmannen ei widare bekymrar sig med, än at han, det naturen giordt tienligit til Äng, instänger, hägnar och nyttiar. 2:o genom små och grunda träsks uttappande, uti hwilka Fisken ei öfwer Wintren kan behålla lifwet: sådana Ängar kunna blifwa så mycket waraktigare och fördelaktigare, som de med dammar kunde af Wårwatnet giödas. Et sådant prof är här giordt med et träsk uti Neder-wetilby, som kallas Jolcka, och på 3 eller 4 År uti höwäxt så tiltagit, at de ställen, som aldrig förr blifwit slagna nu kasta af sig 60 eller 70 Winterlaß, utom säf til så stor myckenhet, at alt ei kan bergas: man har hopp, at samma träsk, om med uttappandet fortfares innan kort tid kan wäxa några hundrade laß hö. 3:o har man begynt med wåta mosars uttorkande, på samma sätt, och med samma framgång. 4:o Finnes här ännu til stort öfwerflöd, sådana gran- kärr, som redan af dagelig ärfarenhet ses wara de bästa Ängsämnen, och af idoga händer brukas dertil, at allenast innom en by är tilgång på dem, wäl til 100 Ladu- land, som wänta på oförtrutna händers ans, innan de kunna gagna sina ägare.

Hö-

Hö-bärgningen tilgår här på det sätt, at slåtter-karlarne gå alla, så många de äro, efter hwar andra, dem Qwinfolket följer och det afslagna höet samlar med refsorna, samt i strängar utbreder; när det torckats, hop-reffas det, uti så stora såtan eller högar, som et hjon förmår uti en lång dertil giord widia, kallad swega, derifrån bära til närmaste Ängslada, der det inpackas och förwaras. Der Ängarna äro mycket sancka, brukar både slåtter-karlen och den som reffar, uti fötren fastbinda der til af trä giorda skidor, med hwilka de ei utan särdeles beswär gå.

När regnaktig wäderlek infaller bärgnings tiden, så sker så här, som annorstädes stor skada, och om något sätt kunde finnas, at torcka höet i sådan wäderlek, wore det mera än myckett wärdt: i så fatta omständigheter brukar wäl Landtmannen här, at utbreda gräset kring om wäggarna, uti ladan; men detta sätt at torcka är doch ganska otilräckeligit.

Beteshagar äro här föga brukeliga, utan boskapen går gemenligen uti skogar, på slåtter, backar, dälder och kärr, alt som de behaga och wid hwar By hafwa lägligit, samt följas måste dels af et Wall-hjon. Neder wid Siöstranden är Boskapen ganska begärliga efter de wäxter, eller gräs-slag, som wäxa på nya uplandningar och hafwa någon saltsmak, deraf de må ganska wäl; derföre gnaga de ock på stränderna ofta, som man tycker bara jorden, skönt de straxt brede wid hafwa tilräckeligare bete.

§. 8.

Såsom på denna ort ej finnas några skogar eller marcker, som äro delta Innbyggarena, Byarna, ja ej altid Sochnarna emellan, så finnas här ej heller några afskilda Krono- Härads- eller Sochne- Allmänningar. At på denna ort förr warit stora och täta skogar, är bekantare, än at dertil bewis behöfdes; men at skogs- ödandet sednare tider mångfaldigt,

digt, jag må säga faseligen tiltagit, är blått deraf klart, at numera näppeligen något törwed fås närmare än 2 eller 3, såg och hus timmer 4 eller 5 men storwärks trän 7, 8 eller 10 mil uppe i landet. Öfwer skogs ödandet klagas så almänt, at man må ledsna wid, at höra och läsa så många klage wisor; men då dermed doch ingen ledsnad at öda skogen kan winnas, så är deröfwer ännu för litet klagat. Under! at så många witre måns föreställningar och skrifter, en dagelig ärfarenhet, som med egen skada är förknippad, Öfwerhetens förbud och det almännas ögonskenliga miß-trefnad, icke kan något uträtta, til en så nödig waras ömmare handterande och medfart.

Öfwerheten har medelst påbud, om swediandets och tiäru- tilwärkningens inskränckande, samt storwärkstråns befredande, m. m. öfwerflödigt wist sin ömhet för skogen; men beklageligen, hwad är dermed uträttat? ja föga kan och uträttas, så länge en obetänkt egennytta mera aktas, än Öfwerhetens stadgar, som syfta på det allmännas wäl. De af wår ömsinta Öfwerhet tagna hälsosamma steg, uträttade i början så myckett, at en del började minska sitt skogs hygge, men andra, i synnerhet de förmögnare, läto aldeles intet afskräcka sig, utan trodde sig just nu wara gifwit tilfälle, at nyttia skogen, efter egen wilja, utan intrång af andra. De mindre förmögne kunde ei heller täla, at skogen, dem til nackdel, för deras ögon blef nedhuggen, och de med sin lydno endast riktade sina dryga och tiltagsna grannar; utan angrepo jemwäl skogen med full alfware. Så wäl Öfwerhetens stadgar, som wederbörandes flit wid deras handhafwande äro högst berömwärda; men som den hälsosammaste lag och strängaste upsikt doch aldrig kan aldeles förhindra deß öfwerträdande, så har ei heller alt mißbruk wid skogens nyttiande ännu kunnat hämmas. Jag wil här korteligen anföra de färnämsta sätten, på denna ort, at öda ut skogen. Den ödes 1:mo genom mycken onödig hus- bygnad; ty på de minsta hemman stå åtminstone 20 Rum under tak, men

på de större wäl 30 eller 40, utom hölador på ängarna; då likwäl 15 eller 20 hus wore tiläckeliga för det folkrikaste hushåll: Således finge åtminstone 15 rums timmer, näfwer, takwed, m. m. för hwar gård besparas, och om jag allenast wille räkna hwart hus, af de öfwerflödiga, til 20 Daler Kopparmynt (fast det sämsta derföre näppeligen kan fås) gör det doch för Gamla Carleby Sochn, som består af 270 Hemman, eller Rökar 81000 Daler Kopparmynt. 2:o med öfwerflödig Fartygs bygnad, som til nyligare tider här bdifwit idkad; hwarwid de största trän måste stupa, för en enda rot, som doch tör blifwa onyttiga sedan den nogare undersökes, och jemte bolen uti skogen förrutnar, utan at det ringaste gagna någon: detta skogsödande har doch, så wäl sielfwa omöjeligheten, som uti förra delen pag. 32 sagt är, som och Höga Wederbörandes anstalter tämmeligen inskränkt. 3:o med swediande, som ännu brukas, der obränd och til swediande tienlig skogsmarck finnes, hwarom uti 6 § redan är ordat. 4:o med de uti Gamle Carleby elf befinteliga 11 Sågqwarnar, som med et dubbelt blad såga, de bästa 70 eller 80, de sämre 20 eller 30 tolfter i weckan, då watnet är tilräckeligit; men inga af dem gå hela året. En Bonde af de största skogs ödare i Öfwer-wetil Capelgiäld fäller endast för sin del årligen 6-7- eller 800 sågstockar, hwaraf åtminstone 200 tolfter bräder kunna sågas, de mindre skogsödare 2 eller 300 ståckar hwar, några fälla åter somliga År aldeles inga; så at, om iag tager det minsta, så finnas här 150 Bönder, som årligen fälla sågtimmer, låt wara allenast 150 stockar hwar, så sågas likwäl i denna Sochn 22500 stockar årligen, men på 10 År 225000, på hwilken tid näppeligen något träd hunnit blifwa tienligit til sågtimmer, af dem, som förr woro för små, om de äfwen för katande til tieruwed blifwit förskonte, hwilket doch så mycket mindre står at wänta, som fullwuxna sågtimret ofta måste fylla den brist, man har på tieru ämnen. 5:o med tierubränneri, som ännu ei tilbörligen kunnat blifwa inskränkt; skönt den författning af wår ömsinta Öfwerhet är

giord, at allenast wist antal tierutunnor får årligen tilwärckas, af hwar Bonde, efter deß ägande mantal; nemligen, 12 på 1, 6 på ½, ock så widare, samt at alt så mycket ricktigare måtte tilgå lemnas til hwar Bonde en billet, hwarpå i Tullarne anteknas, huru många tunnor Bonden infört och försålt. Af alt detta, som anfört är kan nogsamt ses, huru nödigt det är, at sådant skogs-ödande, ju förr deß häldre förekommes, så länge någon skog ännu är öfrig.

Så länge egennyttan, en nästan obotelig swårighet wid alla hälsosamma inrätningars wärkställande, är så almän, som af föregående kan ses, är nödigt, at så förknippa det almännas wäl med hwars och ens enskilte wälfärd, at då det senare sökes, winnes äfwen nödwändigt det förra; åtminstone, at det almänna ei skadas, då det enskildta eftersträfwas. Skogens ömmare medfart, en för det almänna högstnödig sak, kan swårligen winnas, utan genom deß delning, alla hemman, eller åboer emellan. Med skogens delning emellan byarna är föga, eller aldeles intet uträttadt; ty såsom de förmögnare och folkrikare nu föröfwa wäld på hela Sochnens skog, och lika som täfla om företräde uti deß härjande, så skulle ock ske på byns samfälte skog: den förmögnare skulle söka at nyttia skogen, innan den fattigare hinner til: Men om hwar Bonde ägde sin skog enskilt, och skogen jemte åker och äng wid hemmannes klyfning blefwe delt åboerna emellan, så wore hwar och en twungen, at så handtera sin skog, som han derwid finner sin fördel. Til en sådan skogarnas delning tyckes Landtmätarena wara af öfwerheten ämnade: Och emedan de uti hwart Län wanliga woro til så widlöftigt arbete otilräckeliga, har deß ömma omsorg för Finlands wäl ökt deras antal med 20 så kallade, Commißions Landtmätare. Högstönskeligit, at så så berömligit utsyfte derigenom kunde winnas, och wårt okända Finland blefwe til sitt lynne mera bekant; som doch efter alt utseende näppeligen, inom flere Åra-Hundrade står at wänta.

§. 9.

På denna ort äro Håstarna medelmåttiga, så til storlek, som styrcka, nyttjas nästan allena til körslor och åkrens brukande, samt sätta i anseende til sin dyrhet Bonden ofta utur stånd, at tilbörligen häfda sitt Hemman, när de wantrifwas. Nästan omöjeligit är, at hos gemene man utrota den ogrundade tancka de allmänt hysa, om Oxars otienlighet, både til åkerbruk och körslors framskaffande, som är så inrotad, at en Bondedräng håller för största nesa, at drifwa en Oxe. Åtskillige Ståndspersoner, hafwa både med ord ock efterdömme sökt fåfängt at förlägga sådant. Oxars nytta wid förslors framskaffande är så handgripelig, i anseende både til sämre foders dugelighet, kötets ätelighet, prisets billighet och hudens brukelighet, (hwar emot Håsthudarna sällan, eller aldrig nyttias) at jag skattar onödigt derom widlyftigare orda; Önskar allenast, at wåra Bönder såge sin egen fördel deraf. Det allmänna Kostaget här i Landet är ej godt, men kunde doch mycket förbättras, dels genom bättre Afwels införsel, dels ock genom den förra Afwelns förädlande: Det förra har Rådmannen Herr Jacob Falander, på sitt Hemman, Saka lahti benämdt, wist prof af, med en Hälländsk Tiur, den han sig förskaffat; det senare winnes, om Kalfwarne, som efter största Tiurar och bästa Miölck-Kor falla, upfödas med söt Miölck, längre tid, än wanligit är, ej släppes til Tiur förr än 3 eller 4 års gamla, och fodras öfwer Wintrarna med godt Hö. Fast än en så upfödd Ko ej ännu är jämn-god med de Hälländska, uti miölckandet, står sådant doch uti 3:die eller 4:de afkomman ofelbart at hoppas, då alla efter hwarandra ägt samma ans och föda. Boskaps-skötseln, jemte åkerbruket räknas bland de förnämsta Landtmannens näringar i denna Sochn; ty här finnas helt, halft, och tör hända mindre Mantals-Åboer, som äga 20 eller 25 miölckande Kor, utom annan Boskap; Doch förytra de föga af Ladugårds afkastningar, utan nyttia mästa delen deraf i sina Hushåll.

Största delen af Inbyggarenas Får äro ännu grof-yllige, af den allmänna Finska arten; Doch är redan berömlig början giord, med finylligare Fårs framalstrande, genom dels Engelska, dels Spanska Baggars införsel. Landet har wäl i allmänhet haft den olyckan, at de Finska Fåren welat wantrifwas; man är ännu ej säker, antingen det härrör af wanryckt, eller otienligit bete: Doch har den finylligare arten ej ännu röjt någon särdeles wantrefnad. Här finnas Bönder, som af egen afwel och slögd kunna kläda sig redan med kläde, som kan wärderas lika med 15 eller 18 Dalers Kläden. Uti Fårens ans fattas ännu myckel; doch hoppas man, at Landtmannen med större alfwar winlägger sig om deras tilbörliga ryckt, sedan han så handgripeligen finner sin egen fördel der wid.

Swin-Kreaturen födas här med mess, ej utan särdeles fördel, hwar om nedan före widare skal handlas, hwilka Kreatur, jämte Höns ej äro aldeles allmänna.

§. 10.

Inga Diur-fången idkas här med alfware, doch fångas Biörnar uppe i Sochne-skatan, som ej gärna trifwas i den skoglösa nedre delen. Om hösten när litet Snö fallit upsöka Biörn-Karlarne Biörns-spår, och sedan de dem funnit giöra en stor lof, lik en cirkel, åt den trackt dit diuret gåt, och den så wid, at inga spår mera gåt utom den samma; sedan gå de alt mindre och mindre cirklar, eller lofwar, tils de ändteligen utmärcka et wist rum, der Diuret tagit winter-qwarter; der öfwerfalla de det om wären, då Snön är störst, och med Yxa, Spiut eller Bössa, antingen med, eller utan Hundars tilhielp stäcka des dagar.

 Uppe

Uppe i marcken (så kallas den öfre delen af Sochnen) fångas åfwen Will-Renar med Sprut, eller Bößor, blått tilfälligt wis och til ringa antal. En stor del af deßa Renar, som här fällas och kallas willa, äro ej annat än Lapparnas tamda Renar, som om somrarna kommit genom sälskap med de willa at lämna sin fosterbygd, det deras märckta och skurna öron intyga, m. m. som på dem kan märckas skiljaktigt ifrån de willa.

Wargar fångas här ganska litet, så at deras stora antal derigenom föga minskas, hwarföre de ock, så Winter, som Sommar, i synnerhet wid siöstranden, der mindre snö är, göra stor skada.

Andra Diurfång wet man här ei stort af, utan hwad af slump kan hända. Både Siö- och Skogsfoglar finnas här, men deras fånge är så beskaffat, at det föga, eller aldeles intet gagnar; ty fogeln fångas med skiutande, som skrämer och landtförwisar honom til de orter, der han ofrämd och i större ro får tilbringa sin tid och öka sit släkte; ja under sielfwa lektiden, då hon borde i synnerhet befredas, fångas hon som häftigast, hwaraf händer, at leken blir genom några skott til hela Året förskingrad. Snaror och fällor brukas Sommar och Höst, de kunde i sinom tid wara tillåteliga, om ei folkbristen wore stor, samt angelägnare syßlor blefwe försummade. Nu talar en beklagelig årfarenhet, at alla, som winlagt sig om deßa näringar blifwit utfattige och brödlöse, i synnerhet de, som åflas med skytteri; ty deras tidspilla och omkostnader på krut, kulor och bößor äro wißa, men fånget är så owist, at om det än, då lyckeligast år, betalar utlägningen, betalas doch dagswärcken aldrig, som dermed förspillas.

§. 11.

Fisk fångas här i Sochnen af åtskilliga slag, så uti Saltsiön, som Storån, samt andra små träsk och bäckar uppe i Landet, doch ei til särdeles myckenhet. Skär-böndren, som

som höra under Gamle Carleby (a) hafwa til nyligare tider skött Fiskeriet, som sin förnämsta och nästan endaste näring, men emedan den födo-grenen ei mera är tilräckelig, hafwa de minskat sit Fiske och begynt med Åkerbruket, som mera tykts löna mödan; de af dem, som äro flitiga Fiskare och försumma Åkerbruket hafwa med plats sin utkomst. En del af Bönderna ligga några weckor om Sommaren uti Fiske antingen wid Kalla-kari, Renögrundet, eller Tanckar; der fånga de med skötar, så myckent Strömming, som i deras hushåld åtgår, tör hända de ibland åfwen kunna något förytra. Uti de här befinteliga många små bäckar, samt i Storån hafwer förr warit fördelaktigare Fiske. Uppe i landet finnas ännu små Fiskrika Insiöar, hwilka doch snart kunna utfiskas, om ei måtta dermed hålles. De almännaste Fiskslagen finnas här; men Rudor allenast uti de närmast til Saltsiön belägna träsk, längre up i landet äro de sällsynta, och längst uppe finnas aldeles intet: här af tyckes man sannolikt kunna gißa, det denna Fisk, som wäl ei almänt fångas i Saltsiön, torde der doch finnas (b) och hafwa derifrån efter de små uti Saltsiön fallande bäckar hulpit sig up til deßa Dammar; eller at den är här aldeles fremmande och blifwit planterad. Uppe i Sochnekatan finnes efter Böndernas berättelse en owanlig Fisk, den de på Finska kalla **Sulkawa**; skal wara likast Braxen, doch något liusare til färgen, har swartblå ögon och hårdare fiäll, än Siken, är från 6, til 9 tums lång, från 3 til 5 tums bred och mindre smaklig at äta.

§. 12.

Om Hälso-Brunnar och Mineral-watn har man på denna ort ingen underrättelse, skönt de wid nogare granskning torde finnas; men Saltpeter är här sednare tider af Cronan kokat, somligastädes med nog god fördel, alt efter

(a) Se Förra Delen § 2. (b) Med säkerhet wet man, det Rudor blifwit utur Hafwet uptagne i Luvia, som ligger 2 mil från Biörneborg.

ter jordmånens beskaffenhet: om nödig dikning ei saknades; och Saltpeter-lador blefwe inrättade, är troligit, at Saltpetersiuderier här med stor fördel kunde idkas.

Kalck finnes här i lösa stenar, i synnerhet wid Kelwiå gräntsen, men af det gråa slaget, så at den blått til murning kan nyttias; doch är i denna Sochn intet Kalckbränneri, utan i Kelwiå är et sådant nyligen inrättadt.

Tegel slås af Bönderna, i synnerhet de närmast til Staden Boende, så mycket, som til murning i Staden och Sochnen åtgår, men föga takpannor. Det gamla tider här slagna Teglet finner man almänt wara starckare och waraktigere, än det, som nu slås, men om det härrör af bättre lera, större flit och insickt uti denna handtering, eller något annat kan ei med wißhet säga. 100 Tegel säljas här gemenligen för 2 Daler 16, eller 24 Öre.

§. 13.

Inga Grufwor eller Sten-brott finnas i detta Land; men om tilfälle til sådana lemnar flere omständigheten godt hopp. Gamla sagor swäfwa här bland folcket, om några Berg uppe i marcken, som skola hålla Silfwer, af hwilcka en Guldsmed för lång tid tilbaka gutit Silfwerkannor; hwarföre en Bonde, benämd Känsk Hans, samlat de bästa stuffer han tykt och med dem rest til Stockholm, i mening, at dem för Bergs-Collegio upwisa, men på wägen har hela hans skatt af Stadsboarna, dem han följde med blifwit mot Gråstenar bortbytta. Detta är en sägen, som hwar och en får tro, så mycket han will; men at här med större alfware blifwit tänckt på en Jerngrufwa, i synnerhet af afledne Häradshöfdingen O. E. Törnstedt, wisar hans originela, til en Bonde lemnade Försäkrings-skrift, så lydande: Så som ärlige och beskedelige Nemdeman, Mats Tomaßon Skog hafwer underskrefwen gifwit underrättelse och anwisning, på et Jernstreck, belägit i Gamle Carleby Sochn och Nederwettil by, hwilket jag i HERrans Namn sinnad är at uptaga och i fullkomlig gång bringa; Altså har jag til en hederlig ärkientslo och ihogkommelse härmed welat försäkra bemälte Mats Tomaßon Skog och deß arfwingar, at han skal hafwa at undfå Et tusende Daler Kopparmynt, då detta Wärk kommer i fulkomlig gång, och det befinnes blifwa beständigt, hwaremot jag hoppas honom nu i förstone skola bemälte arbete och Wärk wara beforderlig.

Brahestad den 29 Julii A:o 1726. O. E. Törnstedt.

Berget Seißa, der detta Järnstreck skulle finnas är belägit 1 och en fierdedels mil från Nederwetil Capell Kyrcka. Emedan här mig witterligen ingen skärpning är giord, så kan ei weta af hwad beskaffenhet Berget är längre neder. Af detta Seißa Berg har Herr Kyrckoherden Pazelius låtit bryta en Telgstens art, Ollaris, som är nog fin och glatt; Hwaraf äro några Tobakspipor förfärdigade, men om deraf finnes någon myckenhet, och om den äfwen kunde nyttias til Grytor, m. m. sådant, är jag ei underrättad om.

§. 14.

Wi korthet wil jag anföra de örter och wäxter, som Landtmannen här wet at, antingen uti hushålningen eller medicin nyttia.

Convallaria Flora §. 273. almänt kallad Lilium Convalium; man wet här, at medelst Blommornas läggande uti klarpannan gifwa Brenwinet angenäm lukt och smak.

Ranunculus, på Swenska Altgräs, kallas här Midsommarsblomma, F. §. 458, på Finska Harakankucka, plockas, torckas och nyttias på wärckande leder, sedan Örten uti litet rent watn är upkokad; man wet äfwen bruka den i stället för Spansk fluga.

Achillea F. S. 705 kallas här Hurstiblomma äfwen Backhumla, Blommorna brukas i Bränwinspannan, och i drickat, at giöra Öl, som man snart stupar af.

Trifolium kallas här Wäpel-gräs, på Finska Apilas F. §. 612. Blommorna plockas och kokas uti gammalt Smör, som silas genom en duk; när det stelnar blir det härdt och gult som wax, samt lägges på sår, som plåster, är ganska godt, helar och bewarar säret för Död-kött.

Calla palustris kallas här Meß, på Finska Wehka F. S. 744. är under förra ofreden mycket brukad til bröd, som bekant är; men nu allenast at giöda Swin kreatur med. Der det wäxer när in til gärdarna äta Swinen det ganska gärna om Sommaren, och må deraf så wäl, at

de föga äro magrare än gödda. Deße kreatur, som til Winter-föda behöfwa Spanmål och dylikt, som blifwer nog dyrt för en Hushållare, födes här af en del med bara Meß, som är ganska lätt at få, der det i myckenhet wäxer; Om Hösten slås det af och så wått, som det utur kärret hämtas, lägges emellan pålar, hwilka äro 2 och en half alns höga, slagne ned uti marcken, lika som uti en circkels omkrets af, wid paß 2 alnars diameter, der det fryser uti stora klimpar: de dragas hem om Wintren och lemnas Swinkreaturen til föda. De må här af ganska wäl, blifwa frod-wuxne och sakna ei annan winterföda.

Abies, Gran, F. S. 789 på Finska Kusi; deß toppar afhugne brukas somlige i klarpannan, at giöra Bränwinet bittert. Af Bönderna äro ock försök giorda, at bränna Bränwin af bara Granris, hwilket blifwit huggit och på wanligit sätt tilredt: Bränwin hafwa de fått, men huru godt och huru mycket wet jag ei. Deß öfrige nyttor i hushåldningen äro almänna.

Juniperus, En, F. S. 724. på Finska Katawa; wäxer ei här så stor som i Swerige: deraf brännes Olja, Oleum empyrematicum, som brukas mot inwärtes sjukdomar, i synnerhet Rödsot. Bären blandas ibland Bränwinsämnet; af idel bär brännes äfwen Bränwin; deraf fås den sköna Enbärs olian, deß Oleum essentiale, och Enbärs Spiritus, som i Bränwin, för några inwärtes anstöter intages.

Betula, Biörck, F. S. 776. på Finska Koiwu; med barcken färgas rödbrunt, är en starck och genomträngande färg, så at den utan tilsats af Alun färgar Hampa och Lin, som i den kokade lagen indoppas; genom tilsats af Alun färgas med löfwen gult.

Alnus, Ahl, F. S. 775. på Finska Leppä; med lagen af deß bark wet man här färga Brunt och med tilsats af Vitriol swärtta linne, men med tilsats af en fin, swart äsja, som utu kärr tages färga ylle swart.

Lycopodum, Jemna, på Finska Kelda F. S. 860. wet man äfwen här, at genom tilsats af Biörklöf och Alun färga gult der med, fergen blir wacker och waraktig.

Gallium, på Finska Matara; finnes här, doch köpes deß rötter från Esajoki, som gifwa en wacker nästan Carmosin-Röd färg, se Wet. Ac. Handl. för 1742 pag. 21.

Salix, Wide, på Finska Paju F. S. 805. deß barck är af några brukad för fråsan, så at deraf är tilredd en décoct, hwaraf Patienten intagit. Denna cur är funnen nog soverain mot fråsan, men har förorsakat efteråt en stark swulnad i kroppen, som doch af deß oinskränkta och owarsamma nyttiande torde härröra.

Myrica, Strandporß F. S, 817. är äfwen här brukad fordom för Humla, lägges för sin starka lukt ännu ibland drickat och brenwin.

Humu-

Humulus. Humla F. S. 818. utom deß almenna bruk i dricka, nyttias ibland deß stielckar, i brist på Hampa, til gröfsta slit-plagg: Näßle stielkar nyttias til samma behof.

Rubus, Hallon, på Finska Watut, Waramet, eller Fadermat, F. S. 408. bären knodas tilsammans med kornmiöl, bakas och gräddas, eller torckas, samt när ölet är tunnat hänges et stycke af Hallonkakan uti drickat, som gifwer en ganska angenäm smak och lukt.

Följande har Herr Comministern Jacob Forselius, i Öfwerweld mig gunstigt meddelat, uti detta ämne.

Achillea F. S. 705. på Swenska Rölleka, Finska Sata lehti, deraf tilreda somliga plåster. Angelica, på Finska Putki 234. brukas för osunde wäder: Polypodium, Stensöta, på Finska Mesijuri för bröstwärk; Daphne, Kållarhalsbär, på Finska Näsinän marjat, 311, för magref: Malört, Enbär, Tällstrunt, Veronica, och Linnæa för skörbiug. Med Poryla, Wintergröna 330 och Humla, badda somliga med stor nytta swällande och wärckande leder. På rosen bindes okokad hampa, jest och sönderstött tegel sten. Plantago Groblad, på Finska Reutalehti, 122, bindes på öpna sår; men få äro, som weta tilreda deraf, äfwen som af Vaccinium, Tranbär, på Finska Karpalo, 315, ögonwatn. En del färgar rödt med Lysimachia, Rebeckebräs 166 eller 67.

§. 15.

Uti Gamle Carleby Sochn äro födda, döda och wigda på 4 år, som följer:

	Födda	Döda	Wigda
År 1749	213	150	33
" " 1750	215	130	51
" " 1751	226	169	29
" " 1752	233	170	26

Folckets talrikhet befants.

	Mank.	Qwink.	Summa.
År 1749	1438	1607	3045
" " 1750	1495	1647	3152
" " 1751	1500	1689	3189

Följande är mig gunstigt meddelat af Herr Befallningsman Lars Brunell.

Summa på behålne Rökar i Gamle Carleby Sochn, sedan Torpare, Handtwärckare och inhyses hion äro afdragne.

År	Rökar	Rökar i Öijarna (a)
1725	166	16
1737	198	21
1753	243	27

Jordboks Hufwud Mantal.

År	Mantal	Mantal i Öijarna (a)
1725	$103\frac{3}{4}$	$10\frac{1}{4}$
1737	$105\frac{1}{24}$	$10\frac{1}{4}$
1753	106	$10\frac{1}{4}$

Sum.

(a) Här märckes, hwad i Förra Delen §. 2. om Längön och Knifsön sagt är, som enligit Jordboken höra til Cronoby Sochn.

Summa på Kronans twå tredjedelar af Tionden.		
För År	Tunnor	Kappar
1725	85	21
1737	104	10
1753	150	:::

Summa på Personerna uti Mantals-Längderna.	
För År	Personer
1725	395
1737	704
1753	1117

Summa på G. Carleby Sochns utskylder för 1753. S:mt.	Dal.	öre	pr.
Ordinarie Landt-Räntor : : :	2570	:::	:::
Riksdags Bewillningar : : :	1857	24	:::
Båtsmans-penning. för 50 Soldat-rotar à 3½ Dal.	166	21	8
Monderings-Penningar : : :	50	:::	:::
Soldate Löner för 50 Rotar, à 10 Daler :	500	:::	:::
144 Tunnor Ränte- och Giärdes-Spannmål à 6 Daler, efter 1753 års Marckgång :	864	:::	:::
150 Tunnor Tionde Spannmål, à 6 Daler	900	:::	:::
Summa -	6908	13	8

Uti Gamle Carleby Sochn finnas inga Konungs-Gårdar eller Säterier, utan alla äro Bondehemman, och nästan allmänt af åboerna bördade.

Gårdarne, som måstedels bebos af Bönder, äro så wäl bygda, at man få ställes finner så allmänt wäl bygda Bondegårdar. Inbyggarena äro allmännast snygge och renlige i sina Hus och Kläder, nyktre, muntre och lifaktige, arbetsamme, ganska handslöge, i synnerhet i det, som Snickare-arbete kallas, läraktige, at antaga sådane förslager, hwar af de spå sig någon botnad, förståndige, höflige, som af en Bonde kan fordras belefwade och til en del tämmeligen wälmående.

Här med slutar jag nu min Läsare Afhandlingen om Gamle Carleby, och utbeder mig ditt milda omdöme. Opåmint finner jag här många bristfälligheter, utan at nu kunna förbätra dem. Alla, som uti dylika ämnen utgifwa något, i synnerhet i des egna Swenska drägt, underkasta sig flere tadelfulla domar, än någon annan, och oftast deras, som minst äro skickeliga, at i sådana mål fälla mogna omdömen: Sådant finner jag wäl, men, långt ifrån at det skulle oroa mig, giör min innerliga wälmening med detta mitt arbete, och den liufwa plikt, som jag efter mina omständigheter, mot min Fosterbygd fått fullgiöra mig så tilfyllest, at jag gärna unnar tadlaren sitt nöje.

G. A. Å.